

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў

**АД СЛОВА ДА ЗМЕСТУ:
МЕТАДЫ АНАЛІЗУ СТЫЛІСТЫКІ ТЭКСТУ**

Практычны дапаможнік

Складальнікі: А. М. Пісарэнка, І. В. Мантэчык, В. В. Шунейка

Мінск
БДУКМ
2024

УДК 81'38+81'42(075.8)
ББК 81.055.5р30
А 28

*Рэкамендавана да выдання
прэзідыумам навукова-метадычнага савета
ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
культуры і мастацтваў» (пратакол № 7 ад 05.07.2023)*

Р э ц е н з е н т ы:

В. П. Русак, загадчык аддзела сучаснай беларускай мовы
філіяла «Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа»
Цэнтра даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі,
доктар філалагічных навук, дацэнт;

А. С. Васілеўская, загадчык кафедры беларускага і рускага
мовазнаўства Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта
імя М. Танка, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

А28 **Ад слова** да зместу: метады аналізу стылістыкі тэксту : практ.
дапам. / склад.: А. М. Пісарэнка, І. В. Мантачык, В. В. Шунейка ;
М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры
і мастацтваў. – Мінск : БДУКМ, 2024. – 109 с.
ISBN 978-985-522-344-4.

Практычны дапаможнік уключае тэарэтычныя звесткі і дыдактычны матэрыял, неабходны пры засваенні курсаў «Стылістыка і культура маўлення», «Культура прафесійнага маўлення», «Маўленчае ўздзеянне ў СМІ і рэкламе». Праца з тэкстамі па прыведзеных метадах мае на мэце выпрацаваць уменне аналізу як асобных маўленчых з'яў, спецыфікі іх ужывання ў кантэксце, так і самастойна інтэрпрэтаваць і ствараць завершаныя тэксты, мастацкія творы.

Матэрыял будзе цікавы і карысны не толькі філолагам, але і тым, хто займаецца рэкламнай, рэдакцыйна-выдавецкай дзейнасцю, стварае кінасцэнарыі, сцэнарыі тэатральных пастаноў, піша лібрэта, выконвае эстрадныя, народныя ці іншыя песні.

Для студэнтаў гуманітарных факультэтаў УВА і іншых тыпаў навучальных устаноў.

УДК 81'38+81'42(075.8)
ББК 81.055.5р30

ISBN 978-985-522-344-4

© Пісарэнка А. М., Мантачык І. В.,
Шунейка В. В., складанне, 2024
© Афармленне. Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
культуры і мастацтваў», 2024

ЗМЕСТ

Ад слова да зместу: метады аналізу стылістыкі тэксту ...	5
Прыкладны парадак інтэрпрэтацыі тэксту	23
Аксёнаў Аляксандр	27
Аляксандраў Віктар	29
Багамолава Алена	30
Балкоўскі Андрэй	32
Бачук Іван	42
Варапаева Валянціна	44
Ганчарова Ангеліна	46
Герасімук Стас	48
Герман Аляксей	49
Грыбовіч Анастасія	51
Даніленка Любоў	54
Дваранінаў Павел	56
Дзямешка Лідзія	57
Заруба Юлія	59
Імшанецкая Марына	60
Каняхіна Дана	61
Квяткова Аліна	63
Клімаў Ігар	64
Кухальская Ангеліна	66
Лукшыц Аляксандр	70
Махнач Максім	72
Мяркулава Кацярына	74
Рабцава Ірына	77
Ржэуцкая Улада	79

Савіцкі Аляксандр	82
Тупчыенка Багдана	84
Фалітарык Уладзімір	85
Фібік Данііл	86
Хмялькова Марыя	92
Чарнагалава Вера	94
Шабор Соф'я	97
Шарова Ульяна	100
Шут Паліна	103
Шынкарэнка Ілья	107

АД СЛОВА ДА ЗМЕСТУ: МЕТАДЫ АНАЛІЗУ СТЫЛІСТЫКІ ТЭКСТУ

Любы аналіз тэксту, асабліва стылістычны/ лінгвістычны/ філалагічны, скіроўвае носьбіта мовы да ўдумлівага карыстання словам. Слова як носьбіт інфармацыі больш поўна выяўляе свае магчымасці ў канкрэтнай маўленчай сітуацыі, у завершаным творы.

Слова рэалізуе ў тэксце не толькі свае сэнсавыя магчымасці, але і стылістычныя, эмацыянальна-экспрэсіўныя, а значыць, мэта, з якой яно ўжываецца, не толькі намінацыўная, але і эстэтычная. Навукоўцы акцэнтуюць увагу на самых розных аспектах апісання семантыкі і ролі мастацкага слова: так, А. М. Пяшкоўскі зазначае, што ў мастацкім тэксце маюць значэнне не толькі вобразныя выразы, але і вобразнасць «кожнага слова, паколькі яно прыпадносіцца з мастацкімі мэтамі, паколькі яно даецца... у плане агульнай вобразнасці» [9, с. 158]; Д. М. Шмялёў падкрэслівае важнасць успрымання слоў пры аналізе «толькі ў сувязі з іншымі сродкамі выразнасці» [14, с. 657]; Б. А. Ларын слушна зазначае адносна эстэтычнага значэння слова – «гэта глыбіня сэнсу, які слова набывае ў складзе мовы цэлага мастацкага твора, дзе яно можа выступаць у розных, але суадносных адно з адным кантэкстах, якія па-рознаму яго асвятляюць» [4, с. 9]. Яшчэ адзін нюанс, які варта ўлічваць пры апісанні мастацкага слова, акрэслівае Ю. М. Тынянаў: «Слова не мае аднаго пэўнага значэння. Яно – хамелеон, у якім кожны раз узнікаюць не толькі розныя адценні, але часам і розныя фарбы» [13, с. 58]. Вядома, вобразна-асацыятыўнае мысленне пісьменніка адлюстроўвае незвычайнае бачанне самых звычайных з'яў і рэчаў, вынаходзіць падобнае ў непадобным, трансфармуе нават слова-тэрмін у слова-вобраз: *Я ведаю, / вам даспадобы салодкая лексіка лета / з простаю мовай зязюлі, / з вясёлым выклічнікам грому, / з трывожным шматкроп'ем дажджу / у маім незавершаным*

сказе / пад пахкім завершаным стогам. / Я ведаю... (А. Пісьмяноў).

У структуры тэксту вылучаюцца, як вядома, два асноўныя тыпы выкладу зместу: навукова-справавы, інфармацыйна-лагічны, з аднаго боку, і белетрызаваны, вобразна-экспрэсіўны, з другога. Кожны з гэтых відаў тэксту вызначаецца спецыфікай словаўжывання, адпаведнай сістэмай моўных сродкаў, адметнымі спосабамі і прыёмамі пабудовы словазлучэнняў, сказаў і саміх тэкстаў. Слова афіцыйна-справавога маўлення і мастацкага адрозніваецца і сэнсава, і стылістычна, і функцыянальна. Калі браць лексіку першага тыпу тэкстаў, то ёй ўласціва сэнсавая дакладнасць, недвухсэнсоўнасць, стылістычная нейтральнасць ці кніжная афарбаванасць. Што да слова мастацкага, яму ўласціва пераносна-вобразнае ўжыванне, экспрэсіўнасць і разнастайная стылістычная афарбаванасць – ад кніжнай, высокай, узнёслай да прастамоўнай. Каб выявіць сэнс і функцыю слова мастацкага, трэба авалодаць шэрагам філалагічных метадаў і прыёмаў.

Калі разглядаць прыкладны характар моўных спосабаў працы са словам, з тэкстам, то з іх дапамогай выпрацоўваецца, акрамя ўсяго, уменне аналізаваць і самастойна ствараць тэксты розных стыляў з улікам экстралінгвістычных фактараў (сферы зносін, сітуацыі, узросту адрасата, мэты і задач зносінаў і інш.). Навыкі і ўменні практычнай тэкставай дзейнасці неабходны кожнаму культурнаму чалавеку незалежна ад сферы дзейнасці. Як вядома, філалагічны аналіз аб'ядноўвае лінгвістычны, стылістычны аналіз і літаратуразнаўчы, прычым лінгвістычны з'яўляецца пачатковым этапам; яго дапаўняе, паглыбляе, канкрэтызуе стылістычны аналіз; што да літаратуразнаўчага аналізу, у яго межах мастацкі тэкст як раз і разглядаецца як твор слоўнага мастацтва ў літаратурным і ў сацыяльна-гістарычным кантэксце.

З улікам наяўных навукова-тэарэтычных распрацовак, а таксама практыкі філалагічнага аналізу тэкстаў розных падстыляў мастацкага стылю, разнастайных жанраў намі вылучаны наступныя прыватныя метады:

I. Уводна-кампазіцыйны метады;

II. Семантыка-стылістычны, у межах якога адбываецца лінгвістычнае каменціраванне, вывучэнне стылістыкі тэксту;

III. Супастаўляльна-стылістычны;

IV. Лінгвістычны эксперымент;

V. Біяграфічна-фактычны метада;

VI. Тэксталагічны аналіз;

VII. «Слова-вобраз», з дапамогай якога робіцца кантрастыўна-вобразны аналіз і ў межах якога праводзяцца этымалагічны і асацыятыўны экскурсы;

VIII. Інтэртэкстуальны (у тым ліку інтэрмедыяльны) метада.

I. Уводна-кампазіцыйны метада. Думаецца, сутнасць дадзенага метада заключаецца ў акрэсліванні матыву/ матываў, тэмы, ідэі, праблемы, характарыстыкі жанру, кампазіцыі, асаблівасцей сюжэта (у тым ліку, пры наяўнасці, вызначэнне завязкі, кульмінацыі, развязкі; пралога, эпілога ці інш.), сістэмы вобразаў персанажаў у межах канкрэтнага твора / творчасці аўтара. Складнікі дадзенага метада – яго этапы – могуць вар’іравацца ў залежнасці ад пастаўленых даследчыкам задач, ад самога тэксту, яго аб’ёму, у прыватнасці ад колькасці сюжэтных ліній, ад колькасці персанажаў / лірычных герояў і г. д. Н. А. Ніколіна ў сваю чаргу зазначае, што кампазіцыя – гэта «пабудова твора, якая вызначае яго цэласнасць і завершанасць; яна абумоўлена аўтарскімі інтэнцыямі жанраў, зместам літаратурнага твора; кампазіцыя ўяўляе сістэму злучаных паміж сабой элементаў: архітэктоніка, ці знешняя кампазіцыя тэксту, падзел на часткі (главы, абзацы, падглавы, строфы), іх паслядоўнасць, узаемасувязь; сістэма вобразаў персанажаў мастацкага твора, сістэма яго матываў; змена пунктаў погляду ў структуры тэксту; сістэма дэталей, прадстаўленых у тэксце; суаднесенасць аднаго з адным і з астатнімі кампанентамі тэксту яго пазасюжэтных элементаў (устаўных навел, аповядаў, лірычных адступленняў і г. д.)» [8, с. 45].

II. Семантыка-стылістычны метада дапамагае патлумачыць словы і выразы, якія ці ўжо з’яўляюцца кампанентам моўнай тканіны твора, ці стануць матэрыялам/ інструментам напісання/ стварэння тэксту. Кожнае слова валодае не толькі значэннем, але і стылістычнай афарбоўкай, якая з’яўляецца пашпартам слова ці яго пропускам у пэўны стыль, падстыль, жанр. Да слова ўвогуле трэба ставіцца з увагай, павагай і асцярожнасцю, паколькі, па-першае, ёсць шмат розных тыпаў памылак, якія вынікаюць з няведання значэння слова

(змяшэнне паронімаў – *экспрэса* замест *эспрэса*, *адрасант* – *адрасат*, *статус* – *статут*; змяшэнне міжмоўных амонімаў, каб *не скакалі лошады* замест аўтарскага *стракаталі конікі*; лексічны анахранізм – *Скарына меў фундаментараў*, а не *спонсараў*). Няўменне вызначыць ці адчуць стылістычную афарбоўку слова прыводзіць да такой памылкі, як змяшэнне стыляў, якая толькі ў мастацкім маўленні можа быць стылістычна апраўданай, а ва ўсіх іншых стылях паказвае на нізкі культурамоўны ўзровень, а значыць, на нізкі ўзровень культуры асобы. Што да стылістычнай афарбоўкі, то яна вызначаецца, як правіла, шляхам стварэння лексіка-стылістычнай парадыхмы, якая прадугледжвае супастаўленне сінанімічных слоў з адным – тоесным /блізкім значэннем, але з рознай стылістычнай маркіроўкай: стылістычна нейтральнаму *ісці* адпавядае кніжнае *кročыць* і гутарковыя словы *цягнуцца*, *шкандыбаць*, нейтральнаму *есці* адпавядае кніжнае *трапезнічаць* і рад сінонімаў прастамоўнага характару і г. д. Размоўная, і, тым больш, прастамоўная, афарбоўка не дазваляюць слову адвольна функцыянаваць у мове; такія лексемны могуць быць элементам мастацкага стылю (як сродак стылізацыі маўлення персанажа) і часам гутарковага, калі трэба паказаць нюансы значэння слова ці перадаць настрой апавядальніка. Адзін з самых распаўсюджаных прыёмаў дадзенага метаду – лінгвістычнае каменціраванне – «гэта вытлумачэнне слоў і выказаў, якія ўжываюцца ў творы»; «можа дапаўняцца экстралінгвістычным каментарыем, пры якім даюцца тлумачэнні жыццёвых рэалій, абставін, гістарычных падзей, што прыгадваюцца ў тэксце» [6, с. 26]. Лінгвістычнага тлумачэння звычайна патрабуюць незразумелыя словы, напрыклад устарэлыя (архаізмы, гістарызмы часу і стылістычнага ўжывання) і новыя (неалагізмы агульнамоўныя і аказіянальныя); словы абмежаванага ўжывання: спецыяльныя (тэрміны і прафесіяналізмы), дыялектныя і жаргонныя лексемны; варварызмы і экзатызмы ці інш. Для іх дасканалага вытлумачэння выкарыстоўваюцца самыя разнастайныя лексікаграфічныя даведнікі. Сярод якіх тлумачальныя слоўнікі, этымалагічныя, перакладныя, слоўнікі сінонімаў, паронімаў, амонімаў і інш.: *Іхняе Нёманскае Сто ў Полацку і ў Ноўгарадзе між мясцовых купцоў-багаццяў вялікую падтрымку мае* (Л. Дайнека. «Жалезныя жалуды») – *Сто – купецкія арганізацыі, якія*

існавалі ў старадаўніх усходнеславянскіх гарадах; *О юнацтва маё! Як забуду цябе? / Almatater i dogmy, navuka i tlum* (У. Караткевіч) – *Almatater* – навучальная ўстанова, дзе вучыўся аўтар / лірычны герой.

Вытлумачэння могуць патрабаваць таксама словы з пераносна-вобразным значэннем – эпітэты, метафары, параўнанні, перыфразы і г. д.: *А ўвосень, калі дрэвы выпраўляюць у вырай сваё апошняе лісце, як хочацца захаваць на зіму гэтыя жоўтыя крылы прыроды* (Я. Сіпакоў. «Па зялёную маланку») – *жоўтыя крылы прыроды* – індывідуальна-аўтарская перыфраза, паэтычны выраз, сінанімічны да словазлучэння асенняе лісце. Многія лінгвісты з мэтай папаўнення слоўнікавага запасу прапаноўваюць весці слоўнікі, у якіх раяць запісваць новыя невядомыя лексемы разам з тлумачэннем іх значэнняў, перыядычна перачытваць запісы, паўтараць і выкарыстоўваюць словы ў залежнасці ад сітуацыі.

III. Метад супастаўляльна-стылістычны, шляхам якога вырашаецца падабенства і адрозненне ў моўным афармленні аднолькавага ці блізкага зместу (у тым ліку пры супастаўленні арыгінала і перакладу). Пры выкананні заданняў перакладнога кшталту гэты метад дапамагае выбраць з шэрагу магчымых (у адпаведнасці з сінанімічным багаццем, з наяўнасцю варыянтных форм) толькі адзін варыянт, толькі адну лексему, якая будзе адпавядаць стылю, жанру, зместу тэксту, канкрэтнай маўленчай сітуацыі (можна *адчыніць дзверы*, але варта *правесці дзень адкрытых дзвярэй*).

Параўнаем урывак арыгінальнага і перакладнога тэксту аповесці В. Быкава «Жураўліны крык»: *Гэтак жа стрымана паціснуў халодную камбатаву далонь і «вучоны» – у акулерах, высокі баец Фішар; без крыўды, шчыра зірнуў на камандзіра другі няўдака, на якога скардзіўся старшыня, – малады, са свежымі сумнымі вачыма радавы баец Глечык* – Таксама сдержанно пожал холодную руку комбата и «ученый» – высокий, сутулый боец Фишер; без обиды, открыто взглянул на командира новичок, на которого жаловался старшина, – молодой, с наивными глазами, рядовой Глечик [Быков В. Журавлиный крик: Повести. Для ст. шк. возраста / пер. с белорус. В. Д. Рудовой [и др.]. – Минск: Юнацтва, 1984. – 272 с.]. Пераклад у параўнанні з арыгіналам губляе важныя характарыстыкі

вобразаў: так, напрыклад, баец Фішар, які ў перакладчыка застаўся без акулараў і стаў сутулым, магчыма, можа добра бачыць мішэнь і выдатна страляе; вынайздзеная сутуласць ставіць пад сумненне яго высокі рост; што да радавога Глечыка, то ён, страціўшы эпітэты-характарыстыкі вачэй – свежыя, сумныя, становіцца юным няўдакам. Аднак менавіта яго вочы праз аўтарскія азначэнні гавораць пра стаўленне да вайны і прадчуванне хуткага завяршэння жыццёвага шляху маладога байца: ён не выжыве, ён не вернецца, а малады журавок як сімвал падстрэленай вайной маладосці няхай даляціць, няхай даганяе.

Цяжкасці ўзнікаюць пры перакладзе ўстойлівых выказаў, паколькі яны з'яўляюцца ўстойлівымі моўнымі адзінкамі і адлюстроўваюць нацыянальную спецыфіку мовы, яе каларыт, то кампанентны (паслоўны) пераклад можа разбурыць адзінку. Варта шукаць адпаведнікі (сэнсавыя і стылістычныя) у мове, на якую твор перакладаецца: *пераначуем – болей пачуем – утро вечера мудренее, абое рабое – два сапога пара, на скрут (злом) галавы – сломя голову, але сложа руки – склаўшы рукі, той (тае) бяды – только и делов то.*

Супастаўляльна-стылістычны метада дапамагае выявіць асаблівасці стылю пісьменніка ці правесці любое супастаўленне на ўзроўні узус – тэкст; выкарыстаны пры супастаўленні загалоўкаў тэкстаў на адну тэму, пры аналізе суаднесенасці загалоўка і зместу канкрэтнага твора, пры супастаўленні тых месцаў у тэксце, тэмы ці змест якіх пераклікаюцца; метада актыўна прымяняецца пры аналізе тэкстаў розных стыляў пра той самы прадмет гутаркі, калі сітуацыя «дыктуе» адбор маўленчых адзінак: напрыклад, можна параўнаць апісанне такой прылады працы, як малаток, у мастацкім і навуковым стылях: *Майстраваць дапамагае, Цвік у дошку заганяе, Адзываецца «тук-ток», А завецца...* МАЛАТОК (М. Пазнякоў). Прыведзены верш адрасаваны дзецям, таму сказ, нават складаны па структуры, лёгка чытаецца і ўспрымаецца, яго кампаненты – простыя, у пераважнай большасці неразвітыя сказы з вобразным зместам. Відавочна, што ў аснове твора-загадкі – метафара; І МАЛАТОК, *ручны інструмент у выглядзе металічнага бруска або цыліндра (часцей звужаны з аднаго канца), насаджанага на драўляную ручку пад прамым вуглом, прызна-*

чаны для забівання цвікоў, кляпанна касы і г. д. *Вострым канцом М. кляпалі касу на тупой бабцы, а тупым – на вострай бабцы* (Этнаграфія Беларусі: энцыклапедыя). Нават простыя сказы, прыведзеныя з навуковага выдання, вызначаюцца ўскладненай будовай, інфармацыйнай напоўненасцю, а тэматычная лексіка ўжыта з прамым значэннем.

IV. Лінгвістычны эксперымент – метады, які дазваляе назіраць за функцыянаваннем слова як моўнай з’явы ў канкрэтных умовах: гэта пошук магчымасцей замены адной моўнай адзінкі на другую (варыянтную ці сінанімічную – слова, перыфразы, фразеалагізма ці сінтаксічнай адзінкі пэўнай структуры ці інш.) у межах тэксту. Навукоўцы адзначаюць: «Пры гэтым ставіцца мэта выявіць сэнсавую, стылістычную, эмацыянальную і эстэтычную нагрузку таго моўнага сродку, які прыцягнуў увагу чытача або даследчыка» [6, с. 49]. Гэты метады мае шэраг прыёмаў, якія дапамагаюць даказаць шляхам штучных, наўмысных прыдумванняў стылістычных / лексіка-фразеалагічных / граматычных варыянтных адзінак дасканаласць ужо скарыстанай аўтарам адзінкі, яе неабходнасці ўжывання ў акрэсленым кантэксце, сітуацыі ці цэлым творы. Найбольш ужывальныя прыёмы замены, прыём перастаноўкі, прыём пропуску, прыём сінтаксічнай замены і трансфармацыі [6, с. 49–72]. Як слушна сцвярджаюць навукоўцы, «усялякі мастацкі тэкст, паколькі ён сапраўды мастацкі, не церпіць замены аднаго слова іншым, адной граматычнай формы – іншай, аднаго парадку слоў – інакшым і г. д.» [9, с. 125]. Праілюструем прымяненне дадзенага метады: *І я чакаю – даўнім, юнацкім чаканнем, – што за ракою, на стозе і на пакошы, за нас і за нашай радасцю вось-вось запляскаюць-заклякочуць у яснае неба буслы* (Я. Брыль). Калі правесці лінгвістычны эксперымент і прапусціць / апусціць выдзеленыя тлустым прыметнікі, то тэкст губляе вобразна-мастацкую канкрэтнасць, якае дае магчымасць чытачу даведацца, наколькі даўняе чаканне (яшчэ шчырае юнацкае!), і дамаляваць эпізод светласці ўспамінаў, яснае неба – шчаслівае неба.

V. Біяграфічна-фактычны метады выкарыстоўваецца пры вывучэнні мастацкай літаратуры; ён дапамагае акрэсліць ступень праўдзівасці мастацкага тэксту, якая падтрымліваецца / забяспечваецца біяграфічнымі звесткамі, веданне якіх яшчэ

больш паўплывае на ўражанне чытача, яго эмацыянальнае стаўленне да зместу твора. Лічым неабходным звучіць, канкрэтызаваць тэрмін «біяграфічны метада», прапанаваны іншымі навукоўцамі, які можна прымяніць пры вывучэнні праявічых, паэтычных, драматургічных тэкстаў розных пісьменнікаў: Янка Купала «Раскіданае гняздо», Якуб Колас «Новая зямля», Янка Брыль «Птушкі і гнёзды», Іван Шамякін «Трывожнае шчасце», Васіль Быкаў «Жураўліны крык», Георгій Марчук «Каноны» і інш. Названыя творы з'яўляюцца калі не класікай беларускай літаратуры, то хрэстаматыйнымі і вывучаюцца ў сярэдняй ці ў вышэйшай школе. Пры іх вывучэнні варта ўзгадаць біяграфічныя звесткі, аднак аналіз некаторых тэкстаў вымагае ведання не ўсёй біяграфіі, а толькі ўзгадвання асобных жыццёвых эпізодаў, фактаў, неабходных для больш дакладнага ўсведамлення ідэі. У сувязі з гэтым дадзены метада вызначаецца намі як біяграфічна-фактычны. Напрыклад, пры вывучэнні канонаў Г. Марчука (у прыватнасці «Канон маці») не трэба расказаць усю біяграфію пісьменніка, дастаткова ўзгадаць журботны факт жыццяпісу пісьменніка – тады становіцца зразумелым яго сум і боль: *Я ад цябе далёка, у іншым горадзе. Ты нават не ведаеш, калі б прыйшла ў свой дзень анёла адтуль, адкуль яшчэ ніхто не вяртаўся, якімі б словамі я цябе сустрэў. Я здагадваюся, чым пацікавілася б ты, угледзеўшы мае трохі азызлыя шчокі і глыбокія маршчыны на лбе: «Ці не хварэеш, сыноч?»*. Папрасіла б паказаць праўнучку, якую назвалі тваім імем, пацікавілася б: *«Дзе ўсе нашыя, як хата?»* (Г. Марчук. «Канон маці») – канон-маналог памяці маці пісьменніка насычаны шчымлівым пачуццём болю; асаблівае гучанне вобразныя і нявобразныя маўленчыя адзінкі набываюць, калі чытач даведваецца, што пісьменнік страціў маці ў дзяцінстве.

VI. Тэксталагічны аналіз ужывальны з мэтай пазбегнуць двухсэнсоўнасці; кваліфікуецца як метада блізкі да эксперыменту [2, с. 479], сутнасць якога заключаецца ў супастаўленні чарнавых варыянтаў радкоў з іх аўтарскім каментарыем і які дапамагае пры сэнсавай інтэрпрэтацыі вобраза пранікнуць у «лабараторыю» слоўнай аўтарскай творчасці, трактуецца намі ўслед за І. Я. Лепешавым як тэксталагічны. Як вядома, тэксталагічны аналіз як від працы з тэкстам – гэта параўнанне розных рэдакцый аднаго і таго ж твора, аўтарскіх чарнавікоў, рука-

пісаў. Гэтым займаюцца спецыялісты-тэксталагі, але іх апублікаваныя назіранні і вывады, безумоўна, можна і трэба выкарыстоўваць пры вывучэнні твораў, бо на іх аснове лёгка паказаць творчыя пошукі «пакуты слова»: як пісьменнік шукаў і нарэшце знайшоў самае неабходнае, адзіна магчымае слова ці выраз для пэўнай маўленчай сітуацыі [5, с. 14]. Тэрмін «лінгвістычны эксперымент» прымяняецца намі (услед за Г. М. Малажай) да іншага метаду вывучэння, інтэрпрэтацыі тэксту.

Тэксталагічны аналіз рэдка выкарыстоўваецца праз адсутнасць чарнавога варыянта даследуемага тэксту, адпаведна мае неабавязковы характар [2, с. 479]. Дадзены метада, напрыклад, выкарыстоўваецца пры супастаўленні арыгінала тэксту апавядання Якуба Коласа «У старых дубах» з адаптаваным тэкстам для хрэстаматыі «Родная літаратура» (IV клас): *Рыбак падбег першы. Скінуўшы адзежу, адважна рынуўся ён у ваду. А якраз насунуўся ляснік і Рыбак падбег першы. Скінуўшы адзежу, адважна кінуўся ён у ваду. А якраз падышоў ляснік* [1, с. 161]. Як слухна зазначае даследчык, нейтральнае *падышоў* не трывожыць уяўлення; *насунуўся ляснік* – нараджае вобраз змрочнага лесу і грозную постаць лесніка, якая нечакана паяўляецца. Відавочна, што праз адаптацыю тэкст згубіў шмат сэнсавых і эмацыянальных нюансаў, неабходных для ўспрымання тэксту, яго ідэі, вобразаў.

Дадзены від аналізу дазваляе нам супаставіць дзве выдавецкія рэдакцыі аднаго тэксту – заключнае чатырохрадкоўе верша «Спадчына»: *Жыве з ім дум маіх сям'я / І сніць з ім сны нязводныя... / Завецца ж спадчына мая / Ёсяго Старонка й Роднаю* (Купала Я. З кутка жаданняў: вершы, паэмы, п'есы: для сярэд. і ст. шк. узросту. – Мінск: Мастац. літ., 2013. – 446 с.) – *Жыве з ім дум маіх сям'я / І сніць з ім сны нязводныя... / Завецца ж спадчына мая / Ёсяго Старонка й Роднаю* (Купала Я. Выбранае. – Мінск: Мастац. літ., 1980. – 224 с.). Лічым, што ў першай рэдакцыі графічна вылучаныя разбіўкай словы – правільна аформлены тэкст, паколькі курсіў паказвае на фігуру рэмінісцэнцыя, сутнасць якой у цытаванні слоў іншых аўтараў, знакамітых асоб.

VII. Метада «слова-вобраз» з'яўляецца адным з самых важных метадаў філалагічнага аналізу, паколькі з яго дапамогай выяўляецца змест мастацкіх вобразаў, іх паўназначнасць,

даецца мастацкая ацэнка. Слова ў кантэксте мастацкіх твораў рэалізуе пэўныя значэнні як агульнамоўныя пераносныя, так і аўтарскія, што прыводзіць у сваю чаргу да стварэння самых разнастайных тропаў, іх відаў, а таксама стылістычных прыёмаў. Дадзены метады, як адзначалася, дазваляе прасачыць дынаміку сэнсаў і эмацыянальных адценняў слова (лексічны ўзровень), яго пераўтварэнне ў мастацкі вобраз. Прычым у гэтым рухомым працэсе вобраз паступова можа мяняць характарыстыкі, для яго стварэння аўтар можа актывізаваць сродкі розных моўных узроўняў – фанетычнага, графічнага, фразеалагічнага, граматычнага ці інш.

Дадзены метады, мы лічым, з’яўляецца цэнтральным у вынаходніцтве і інтэпрэтацыі аўтарскіх лексічных навацый, якія нанізваюцца, накладваюцца адна на адну, сашчапляюцца і ўтвараюць мастацкі вобраз. Пры аналізе першаснага ці другаснага зместу слоў-назваў, лексічных паўтораў, ключавых слоў ці інш. можна рабіць этымалагічны і асацыятыўны экскурсы (з дапамогай адпаведных даведнікаў), што, на нашу думку, спрыяе, з аднаго боку, узбагачэнню вобразаў новымі сэнсавымі нюансамі, эмацыянальнымі адценнямі, а з другога – такія экскурсы адначасова выяўляюць адметнасць ідыястыліяў, нацыянальную спецыфіку мовы [10, с. 211–218].

Калі словы, якія спатрэбіліся аўтару для раскрыцця мастацкай задумы, не характарызуюцца частатой ужывальнасці, неабходна метадам суцэльнай выбаркі выявіць тыя лексемы, якія аўтарскімі асацыяцыямі звязаны з ключавым паняццем, у якім увасабляецца сам вобраз ці ідэя вобраза як ідэя твора. Варта таксама прасачыць, якія радкі з’яўляюцца апорнымі – сэнсава значнымі для апісання аўтарскага ўспрыняцця з’явы. Вядомы лінгвіст А. М. Пяшкоўскі слухна гаворыць, што «ўсякае ўсведамленне моўных фактаў заснавана перш за ўсё на свядомым выхопліванні дадзеных фактаў з агульнай плыні фактаў маўлення-думкі і на назіранні над выхапленым, г. зн. на расчляненні працэсу мыслення» [9, с. 13]. І далей навукоўца зазначае, што ў мастацкім тэксце маюць значэнне не толькі вобразныя выразы, але і вобразнасць «кожнага слова, паколькі яно прыпадносіцца з мастацкімі мэтамі, паколькі яно даецца... у плане агульнай вобразнасці» [9, с. 158], паколькі любое слова накіравана на стварэнне мастацкага вобраза.

Такі шлях аналізу прыдатны, напрыклад, для інтэрпрэтацыі апавядання Янкі Брыля «Верасень». Мова твора характарызуецца лексічнай разнастайнасцю, багаццем аўтарскіх асацыяцый адносна назвы месяца, часу года. Пры ўважлівым прачытанні становіцца відавочным, што мастацкі вобраз ствараецца з іншых, больш дробных вобразаў-складнікаў, праз якія названы месяц набывае свае фарбы, гукі, сэнсы: найперш для аўтара важна, што восень – час збору ўраджаю, а значыць, верасень – кірмашовы час: *Дубовыя бочкі – звонкія, літыя – моцна стаяць на зямлі. Кошыкі зялёныя, лазовыя, і белыя, з карэння. Рашоты напамінаюць духмянасць свежай мукі, ражкі – гарачы, масляны пах аладак. Вазы, скрынкі, мяхі, у якіх парсяты. Несціханы, няўмольны парсячы віск. Чаго толькі няма на гэтым кірмашы: тут усё – ад газавай гусцінкі (лёгкай) да чорных, непераможных (цяжкіх) ботаў; людзі прыехалі гандляваць хто на чым: грузавыя машыны, легкавыя, матацыклы і сельпоўскія грузавікі. Верасень увасобіўся ў самых розных дарах прыроды, багацце восені праяўляецца праз лексічную разнастайнасць: вязкі і «ніткі» сухіх грыбоў, сала аполкамі, буйныя светлакарычневыя яйкі, жоўценькае масла; яблыкі, грушы, слівы... І аўтар сам перадае чытачу водар, смак гэтага дастатку: *Колькі працы і радасці, красы роднай прыроды ў гэтым моцным, здаровым, хвалюючым водары!**

Ясны і цёплы верасень – такая важная дэталёў у характарыстыцы вераснёвага надвор'я: нягледзячы на тое, што дзень пачаўся туманам, раптам стаў сонечны. Як пачуваюць сябе людзі ў гэтай вераснёўскай шматколёрнасці, у восеньскай пакуль яшчэ жыццёвай разнастайнасці? Яны жартуюць: на пытанне ці смачнае ў вас масла, гаспадар, які зацікаўлены прадаць, кажа не-а. Маўклівы шафёр не вытрымлівае і кажа, што сонца абдымае Навагрудак. Аўтар таксама задаецца пытаннем, любуючыся красой палёў, думае пра нейкага дзядзьку з хутара ці з вёскі, якія трапляюць у яго поле зроку, калі ён вяртаецца ў Мінск... Аўтар думае, ці бачыць дзядзька, любы чалавек хараство, як успрымае яго? І думае, што той проста жыве ў спакоі шчаслівага спажыўца. І затым пісьменнік сам аспрэчвае сябе: не, чалавек – не спажывец, ён стваральнік усяго што мае, і гэта цудоўна відаць з тэксту. Неаднародныя рэчы, створаныя, выгадаваныя, пабудаваныя, вынайзеныя

чалавекам паставім у аўтарскі нелагічны рад паняццяў – аднародных членаў сказа: песні, абрады, жоўценькае масла, аўтамабілі, чырвоныя боцікі, яблыкі, грушы, слівы, парасяты і шмат што яшчэ. Краса і радасць жыцця – у працы. Верасень, як Жыцень, ён гаспадар.

Радасны сум асенняга, небезнадзейнага завядання, пра які яшчэ трэба бясконца пісаць – гэта тая выснова, да якой прыходзіць пісьменнік у выніку назірання за вераснем. Шмат пра што ім сказана, ды не ўсё, але настрой выказаны менавіта аксюмаранам: вобраз верасня менавіта радасна-сумны, паколькі завяданне непазбежнае, але рух у зменлівасці, у развіцці, у абноўленым вяртанні.

Такім чынам, метада «слова-вобраз» не мае адзінай схемы аналізу, яго аб'ём залежыць ад многіх акалічнасцей, а найперш ад зместу твора, ад колькасці сюжэтных ліній і персанажаў, якія ўвасабляюць яго ідэю, ад сэнсава-эмацыянальнай напоўненасці вобраза, з'яўляецца ён галоўным ці эпізадычным, у тым ліку ад задач, якія стаяць перад даследчыкам. Навукоўцамі могуць быць праведзены асацыятыўны, этымалагічны экскурсы, выяўлены інтэртэкстуальныя, інтэрмедыяльныя сувязі, што дапаможа паглыбіць уяўленне пра мастацкі вобраз і твор у цэлым. Аднак галоўнае, нам бачыцца, тое, што метада «слова-вобраз» – гэта шлях ад пошуку слоў ключавых, паўтаральных, вынаходніцтва іх значэнняў, шлях ад мікравобразаў, вобразаў-дэталей да спалучэння іх у адзіны вобраз, а затым да экстралінгвістычных разважанняў. Дадзены метада дазваляе супастаўляць тоесныя вобразы аднаго ці розных аўтараў у межах аднаго віду мастацтва [10, с. 229–234], аднолькавыя вобразы, створаныя ў межах розных відаў мастацтва [10, с. 234–239]. Такі від працы кваліфікуецца як трансдысцыплінарны вектар даследаванняў, у межах якога пашыраюцца сувязі літаратуры з іншымі відамі мастацтваў, паглыбляецца разуменне вобразаў, забяспечваецца фарміраванне эстэтычнага густу асобы.

Параўнанне вобразаў розных відаў мастацтваў, аднолькавых ці падобных, заўсёды ўзмацняе іх эстэтычную функцыю, пацвярджае ўспрыманне аўтара ці даследчыка, папаўняе веды і адначасна не прэтэндуе на поўнае ўзаемапранікненне аб'ектаў параўнання, а толькі адлюстроўвае іх узаемадзеянне.

VIII. Інтэртэкстуальны метад. Даследаванне інтэртэкстуальных адзінак мае на мэце выявіць «іншародныя» тэкставыя ўкрапленні, пачынаючы нават з лексем-прозвішчаў знакамітых асоб, рэальных геаграфічных назваў, імёнаў літаратурных персанажаў ці герояў міфаў, узгаданых у творы – так званыя «кропкавыя цытаты» [8, с. 226], устойлівых выказаў як фразеалагічнага характару – узуальных і аказіянальных, так і аўтарскага паходжання (афарызмы), таксама назваў, якія дэлігіруюць чытача да назваў іншых твораў, у тым ліку твораў іншых відаў мастацтва, эпіграфав, розных відаў стылізацыі (магчыма, рытміка-сінтаксічныя паралелі), наўмыснае аднаўленне шляхам парадзіравання твораў іншых аўтараў, цытаванне, таксама самацытаванне, жанравая ўзаемасувязь разглядаемага твора з жанрамі-папярэднікамі падобнага кшталту (праз супастаўленне структуры твораў, сюжэтна-кампазіцыйных характарыстык). На ўзаемасувязь тэкстаў, іх мастацкі дыялог звяртаецца ўвага пры лінгвістычным аналізе тэксту: пры аналізе твораў «яго істотным кампанентам павінен быць так званы рэальна-гістарычны каментарый, г. зн. тлумачэнне забытых імёнаў, фактаў, падзей, якія ўпамінаюцца ў творы, расшыфроўка магчымых аўтарскіх намёкаў, паказанне крыніц літаратурных і іншых яўных і прыхаваных цытат і г. д.» [5, с. 35]. У сваю чаргу філалагічны аналіз тэксту як комплексны від даследавання мастацкага ці любога іншага тыпу тэксту прадугледжвае ўсебаковае, дакладнае апісанне ўсіх яго складнікаў. Паколькі «ў мастацкім тэксце ўсё імкнецца стаць матываваным» (Р. В. Вінакур), то пільнай увагі патрабуюць і ўкрапленні з тэкстаў іншых асоб (так званыя «чужыя тэксты»). Выяўленне і апісанне «чужых» тэкстаў у складзе аналізуемых твораў, вызначэнне іх семантыкі і функцый складае прадмет інтэртэкстуальнага метаду. Інтэртэкстуальныя элементы ў складзе мастацкага твора не маюць фіксаванага месца і з'яўляюцца разнастайнымі як паводле размяшчэння ў структуры тэксту (пачатак твора, узгаданне ў тэксце, скразныя паўторы, якія могуць пранізваць увесь твор, завяршальныя радкі, асобныя главы / часткі твора), так і па функцыях, якія аўтар ускладае на працытаваныя элементы (стварэнне камічных эфектаў; стварэнне вобразных асацыяцый; парадзіраванне; арнаментальная, ці функцыя «ўпрыгожвання» тэксту; характаралагічная

мэта; абагульненне створаных сітуацый / выказаных ці нявыказаных думак; выражэнне аўтарскай ацэнкі ці ацэнкі персанажа) [8, с. 227; 11, с. 64]. Дадзены метады складаецца з двух асноўных этапаў і ўяўляе шлях апісання айсбергавых глыбінь: на паверхні толькі частка «чужога» кампанента, скарыстанага аўтарам, аднак, каб выявіць глыбінныя сэнсы, трэба пранікнуць у сутнасць узгаданых слоў, рэчаў, з’яў і інш. Навукоўцы адзначаюць таксама, што азнаямленне з прыкладамі інтэртэкстуальнага аналізу дазваляе вылучыць наступныя яго больш дробныя этапы: 1) выяўленне эстэтычных сігналаў «чужога» ў тэксце, які разглядаецца, 2) вызначэнне іх статуса, 3) правядзенне семантызацыі, 4) аналіз шматаспектных сувязей з тэкстам-крыніцай, 5) вывучэнне магчымых сэнсавых трансфармацый і функцый у даследуемым тэксце. Пры гэтым устанаўліваецца даследчыкам сувязь з тэкстам-крыніцай, якая служыць важным фактарам для фарміравання эстэтычнага сэнсу вывучаемага твора праз далучэнне да падтэкставай інфармацыі, якая ў ім утрымліваецца [2, с. 472].

Трэба заўважыць, што інтэртэкстуальныя сувязі могуць дапаўняцца інтэрмедыяльнымі – сувязямі літаратурнага твора з творамі іншых відаў мастацтва: напрыклад, у рамане І. Шамякіна «Злая зорка» ёсць глава «Гракі не прыляцелі». Гэта назва скіроўвае чытача да супастаўляльнага аналізу з назвай карціны, а значыць, з вобразамі самой карціны А. Саўрасава «Гракі прыляцелі». Паралель, праведзеная пісьменнікам, а затым чытачом і таксама філолагам-даследчыкам, дапамагае больш поўна ахарактарызаваць вобразы менавіта літаратурнага твора, а супастаўляльны аналіз вобраза неба, створанага Саўрасавым, і неба, створанага Шамякіным, выклікае кантрасныя пачуцці, узмацняе эстэтычны эффект пры ўспрыняцці літаратурнага твора і дае магчымасць больш уважліва паставіцца да творчасці нават вядомых мастакоў, магчыма, пераасэнсаваць успрыняцце іншых вобразаў, у дадзеным выпадку, выяўленчага мастацтва [10, с. 234–239].

Карціна А. Саўрасава «Гракі прыляцелі» – адна з вяршынь рускага пейзажа: некаторыя мастацтвазнаўцы лічаць яе сімвалам Расіі, аднак звычайны аматар мастацтва бачыць у вяртанні гракоў – пачатак вясны, абуджэнне прыроды, жыцця. Кожная дэталёвая важная на палатне, аднак цэнтральнае месца належыць

храму (у мастацтвазнаўчай літаратуры, прысвечанай саўрасаўскім «Гракам», канстатуецца, што на карціне паказана Васкрасенская царква ў сяле Малвіціне).

Вяртанне гракоў на радзіму пасля доўгай зімы не можа не сімвалізаваць радасць, абуджэнне, святло. Прычым на мастацкім палатне яно толькі пазначылася ў блакітна-белай нябеснай прасторы, пазначылася ў шэра-белай белізне падталага снегу, праз жоўта-шэры колер царквы. Глядзіш на карціну – і ўспываюць у памяці колеры, пахі, гукі маленства: гэткае ж шэрае поле, гэтка ж нябёсы, грай гракоў над гаем і хвалюючая свежасць вясновага паветра.

Вобраз саўрасаўскіх гракоў сімвалічны: ланцужок асацыяцый, якія яго ствараюць, зразумелы: вясна – вяртанне гракоў – абуджэнне, пачатак новага. Ёсць логіка жыцця прыроды ў гэтым ланцужку з’яў. Гэты вобраз мадыфікуецца, пераасэнсоўваецца Іванам Шамякіным у рамане «Злая зорка», дзе V раздзел мае назву «Гракі не прыляцелі». Сам твор закранае актуальныя для ўсяго грамадства тэмы: трагедыя Чарнобыльскай аварыі і вайна ў Афганістане, а таксама ўзаемаадносіны чалавека і чалавека, чалавека і грамадства, чалавека і рэлігіі.

Шамякін бярэ ў двухоссе сваіх «гракоў»: у яго творы гэта не птушкі, прылёт якіх абвясчае вясну, гэта самалёты, у якіх маладыя пілоты лятаюць на баявыя заданні (лятаюць у разведку, знішчаюць варожыя аб’екты, вядуць паветраныя баі): Выляталі «гракі» часта. Але палёты кароткія. На такой хуткасці можна за дзве гадзіны ў Ташкент злётаць; *Барыс «сядзеў на хвасце» ў сябра. Ubачыў, як з яго «грака» пайшлі ракеты; Рэзкі наварот. «Гракі» пайшлі цераз перавал; «Грак», апісаўшы вертыкальную дугу, павярнуў назад; Цягні, цягні, «грачок»!*; *За гарой грымнуў выбух. Далёка ж праляцеў яго нябога-«грак». Вечная памяць табе, мой верны конь!* Шамякінскія «гракі» самі не лятаюць, за штурвалам кожнага з іх – малады пілот; можна сказаць, што ўтвараецца прыём метаніміі, калі форма і змест маюць адну назву: «гракі» – гэта і баявыя машыны, і той, хто кіруе імі; «гракі не прыляцелі» – абвясчэнне таго, што пілоты не прыляцелі з баявога задання, загінулі. Леанід Сушко і Барыс Пыльчанка з гонарам гінуць на чужой зямлі, але маладыя хлопцы не стануць вестунамі вясны, абнаўлення на роднай зямлі, а таксама – маладосці, радасці ў

сваіх сем'ях. Яны не вярнуліся з «зімовага холаду» нікому не патрэбнай чужой вайны. І маці Барыса, як і многіх тады, хто загінуў «лёгкай» смерцю, адчуе ўсё: *«О, Божа! Забілі... Забілі... Барыса забілі!»* – крыкнула ў смяртэльнай роспачы жанчына і... самлела.

Неба над чужой краінай іншае, не такое, як у саўрасаўскіх «Граках»: *Зайшло сонца. Пагаслі фарбы ў даліне, пагасла снежная шапка. І густы змрок упаў з неба. Там, дома, акрамя хіба Каўказа, змрок узнімаецца з зямлі, а тут цемру пасылае неба, нават поўня месяца і буйныя зоркі не разрэджваюць гушчыні ночы. Гушчыня цемры часам разбаўляецца агнямі, яны абнадзейваюць чытача, – магчыма, адзін «грак» вернецца: Але... што гэта? Далёка ўнізе бліснулі агні. Уміг – доўгі ланцужок агнёў; Не. Адварнуўся, паглядзеў у ноч, павярнуўся назад – агні іскрыліся; Барыс доўга заварожана глядзеў на гэтыя цудадейныя агні. І бачыў жыццё і... мір. Мірнае жыццё, дзе не трэба пускаць ракеты, бамбіць, страчыць з кулямётаў. Абнадзейвае таксама радасны роздум Барыса ўголас – зварот да маці і да каханай: *Мама! Тома! Я прыйду да вас. [...]* Свет абагну. Але прыйду! Мама! Толькі жорсткія законы вайны: зусім мала Барысу заставалася да яго магчымага выратавання. «Саўрасаўскае неба» абнадзейвае – менавіта ў сонечнае надвор'е цені на зямлі, у той час, як «шамякінскае неба» пасылае цемру.*

Сувязь саўрасаўскіх «Гракоў» з шамякінскімі не толькі метафарычная, але і прамая: Леанід Сушко пісаў карціны, вакол яго мальберта збіралася ўся дзяжурная змена (чытаць тут не было чаго – усё перачытана; сталі маляваць і іншыя, сярод «рэпіных» быў і Барыс Пыльчанка, прычым аўтар акцэнтуюе ўвагу на тым, што Барыс з таго часу перамяніўся душэўна). Леанід малюе пейзажы, а Барыс – партрэты і самалёты. Капітан Котаў дае назву адной з карцін Пыльчанкі – «Гракі прыляцелі». Калі хлопцы сказалі пра плагіят назвы, то Барыс аспрэчвае такую думку: *«Гэта не плагіят, хлопцы. Не. Гэта ход па спіралі. З над'ёмам. «Гракі прыляцелі». Гэта ж таксама радасць... вясна – што яны прыляцелі. Нашы гракі».*

Такім чынам, рэферэнцыі, ці канатацыі, паміж творам рускага жывапісу і творам беларускай мастацкай літаратуры відавочныя: мастацтва адлюстроўвае само сябе. Статычная

метафарычнасць візуальнага вобраза вясны А. Саўрасава і рухомасць вербальнага мабільнага вобраза І. Шамякіна злучыліся ў адно і надалі выразу з адмоўнай часціцай *не* іншае гучанне, у метафары – новы, інакшы сэнс, іншы глыбінны падтэкст.

Відавочна, рэферэнцыі мастацкіх вобразаў заўсёды разлічаны на веданне чытачом / слухачом / адрасатам першаснага вобраза, які стаў падмуркам, крыніцай новастворанага вобраза. Дзве метафары (ужо вядомая ў Саўрасава і аказіянальная ў Шамякіна) адначасова закліканы паўплываць на эмоцыі, на стан адрасата. Прычым, чым глыбейшае пачуццё, тым мацнейшая экспрэсія, асабліва калі першасны вобраз выражае станоўчую ацэнку (саўрасаўскія «Гракі» прынеслі вясну, светлыню – яны прыляцелі), а шамякінскія, якія не прыляцелі, – негатыўную: яны прынеслі цемру, трагізм у душы людзей. Пры магчымай экранізацыі «Злой зоркі» рэжысёр мог бы паказаць на фоне саўрасаўскіх «Гракоў» паветраны бой ці самалёты-«гракі», якія, палаючы, «пакідаюць» неба. У такім выпадку, на наш погляд, можна гаварыць пра рэферэнцыі трох відаў мастацтва, калі аўтар аднаго твора прама / непасрэдна ці апасродкавана / праз метафарычны змест абапіраецца на вобразы іншага творцы.

Відавочна, інтэртэкстуальная прастора мастацкага тэксту можа пашырацца за кошт вобразаў літаратурных і нелітаратурных твораў (інтэрмедыяльнасць). Адпраўной кропкай можа стаць інтэрмедыяльны метады як складнік філалагічнага аналізу тэксту з мэтай выяўлення сутнасці мастацкага твора (вобраза) і твора (вобраза), які дапаможа ў выніку супастаўлення вылучыць агульныя / падобныя рысы ці, наадварот, вылучыць неподобнасць (кантраснае ўзаемадзеянне). У любым выпадку такое супастаўленне мае на мэце пазнавальнасць, пашырэнне мастацкага кругагляду, узмацненне эстэтычнага эфекту, што паспрыяе развіццю вобразнага мыслення.

Такім чынам, прапанаваныя метады філалагічнага аналізу скіроўваюць на ўсебаковае, дасканалое вывучэнне твораў. Кожны метады мае этапы прымянення, некаторыя з якіх, як і самі метады, падчас працы з тэкстамі ці з асобнымі словамі могуць актуалізавацца, ці, наадварот, не выкарыстоўвацца. Унікальнасць мастацкага тэксту як аб'екта даследавання,

прыналежнасць да аднаго з літаратурных кірункаў прадвызначае спецыфіку адбору і аналізу маўленчых сродкаў розных узроўняў у адпаведнасці з аўтарскай манерай пісьма. У сваю чаргу адметнасць канкрэтнай нацыянальнай мастацкай літаратуры, яе формаў, зместу, маўленчай нападняльнасці, створаных вобразаў, індывідуальных пісьменніцкіх стыляў, а таксама непаўторнасць ідэйнай задумы, жанравая спецыфіка і кампазіцыя, увасобленыя ў кожным асобным творы, прадвызначаюць немагчымасць выпрацоўкі адзінай схемы аналізу: «Не, даследаванне, якое займаецца індывідуальным і інтуітыўным у паэзіі, павінна само заставацца індывідуальным і інтуітыўным, а не выраджацца ў жаргон. “Не імкніцеся мяне пераймаць”, павінна было б стаць эпіграфам над кожнай сістэмай навуковых поглядаў» [3, с. 216]. Сістэматызуючы, удакладняючы тэрміналагічны падмурак філалагічнага аналізу мы прытрымліваемся думкі навукоўцаў, якія правамерна зазначаюць, што «стварэнне метамовы з вялікай колькасцю тэрмінаў, якая ўсё павялічваецца ў розных галінах філалагічнай навукі, робіць апарат даследчыка мастацкага тэксту далёка не дасканалым. Багацце тэрмінаў, якія часта дубліруюць адзін аднаго, у вобласці лінгвапаэтыкі садзейнічае адцягненню, адводзіць ад непасрэднага ўспрымання» [12, с. 12], а вялікая колькасць тэрмінаў прыводзіць да «засушвання», лагізацыі зместу.

Праца з арыгінальным літаратурным ці любым іншым тэкстам на занятках як у сярэдняй, так і вышэйшай школе, фарміруе ўдумлівую, гарманічную, неаб'якавую асобу, яе моўную кампетэнцыю, пашырае кругагляд, выходзіць эстэтычны густ. Аднак практычная вартасць дадзенага віду працы з тэкстам больш шырокая: філалагічны ці стылістычны аналіз твора папярэднічае напісанню кінасцэнарыя, тэатральнай пастаноўкі, стварэнню лібрэта, сустрэчы з пісьменнікам у бібліятэчнай зале, выкананню песні, таму не толькі філолагу, але і спецыялісту сферы культуры авалоданне прыватнымі метадамі бачыцца нам важным, неабходным.

ПРЫКЛАДНЫ ПАРАДАК ІНТЭРПРЭТАЦЫІ ТЭКСТУ

Філалагічны аналіз тэксту прадугледжвае вытлумачэнне зместу твора праз аналіз як мовы, так і жанру і іншых яго складнікаў. Кожнае слова ў тэксце раскрывае сваё значэнне прамое ці пераноснае і накіравана на стварэнне мастацкага вобраза.

Філасофская лірыка Івана Бачука характарызуецца спецыфічнай медытацыйнай інтанацыяй і арыгінальным словаўжываннем. Для прачытання такіх вершаў з мэтай больш моцнага ўздзеяння на аўдыторыю можна падабраць музыку, гучанне якой дапаможа стварыць так званы «фон успрымання». Як сцвярджае В. А. Маслава, «стварэнне такога фону – важны этап для філалагічнага ўспрыняцця тэксту: сувязь твора з эпохай, філасофскімі плынямі, рэлігійнымі веравызнаннямі, разнастайнымі мастацтвамі» [7, с. 13].

Што да характарыстыкі выяўленчых адзінак верша, то з усіх прапанаваных метадаў, якія вядуць ад слова да вобраза, найбольш дзейсным з'яўляецца метада «слова-вобраз». З яго дапамогай спосабам суцэльнай выбаркі аналізуюцца словы з пераносна-вобразным ужываннем, якія раскрываюць ідэю твора і ва ўзаемадзеянні ствараюць аб'ёмны эстэтычны літаратурны/слоўны вобраз. Першы радок верша, які можа атаясамляцца з назвай, а значыць, з'яўляецца важным аб'ектам стылістычнага дэкадзіравання, метафарычны па змесце: *Как забавно время летает*. Відавочна, што аўтар дзівіцца з руху часу – яго шматразовасці, несупыннасці, рознанакіраванасці. Можна параўнаць форму *летает* і *летит*, паспрабаваць замяніць дзеяслоў – правесці лінгвістычны эсперымент. І ў выніку стане відавочнай аўтарская задума: у слове *летит* ёсць лінейны рух, накіраваны ў адзін бок. У сваю чаргу дзеяслоў *летает* змяшчае ў сабе сему паўтаральнасць, развіццё па спіралі: *За зимой приходит зима* (агульнамоўная метафара); / *И черта-*

ми все завершает / Список дел под конец декабря. Такая індывідуальна-аўтарская метафара адлюстроўвае агульнавядомы, інтэрпрэтаваны паэтам выраз – «*подводит черту*». Сапраўды, тыя планы, што задумваліся напярэдадні новага года, мусілі быць рэалізаванымі ці нерэалізаванымі, але чалавек у любым выпадку падводзіць рысу – аналізуе вынікі.

Радок з агульнамоўным эпітэтам *бодрое (утро)* другога чатырохрадкоўя з’яўляецца часткай агульнавядомай метафары *список дел начинается вновь*, гаворыць зноў пра паўтаральнасць з’яў, падзей, дзеянняў у часе і прасторы. Пачынаецца новы год – і чалавек зноў плануе, зноў марыць, каб затым падводзіць рысу, вынік. Радок *Воспевали надежд оду смело* – лаканічны, кароткі, але ў ім дзве метафары: дзеяслоўная *воспевали оду* і субстантыўная *оду надежд* гаворыць пра тое, што чалавек смела спадзяецца, часам смеючыся са сваіх мар і надзей, і ўжо з часам, з гадамі становіцца больш мудрым, ён пачынае разумець ці нават запэўнівацца, што ўсё праходзіць: *Что события сходны с водой*. Такое параўнанне як нельга лепш адлюстроўвае аўтарскі вопыт і мудрасць: усё праходзіць, змываецца вадою.

У чым жа тады сэнс слова *забавно*? Што здзіўляе, захапляе маладога аўтара і выклікае яго ўсмешку ў жыццёвым колазвароце? Думаецца, менавіта тое, што з году ў год мы плануем справы, смела спадзяёмся на лепшае, аднак бывае так, як бывае, і мы ў выніку смяёмся з сябе, магчыма, са сваёй найўнасці, думаем, што будзем рабіць інакш, але ўсё паўтараецца – рух па спіралі таксама бясконцы.

У сваю чаргу верш Валянціны Варапаевай, прапанаваны для аналізу, адносіцца да пейзажнай лірыкі, прысвечаны адной з самых цікавых з’яў – зменлівасці часоў года: восень – зіма – вясна – лета. Кожная з пор года захапляе аўтара сваімі праяўленнямі, магчыма, таму паэтка адухаўляе прыроду, надзяляе яе рысамі чалавека і звяртаецца да з’яў прыроды, як да жывых істот/асоб: *Не журыцесь, мілыя бярозкі, / I не плачце ў небе журавы*. Такія звароткі кваліфікуюцца мовазнаўцамі як стылістычная фігура – зварот. На стварэнне вобраза прыроды працуюць таксама іншыя тропы і стылістычныя фігуры, якія дэманструюць індывідуальна-аўтарскія асацыяцыі, а значыць, непаўторнасць словаўжывання. Найперш варта акрэсліць

спецыфіку метафар – *вечер круціць жоўты ліст, распранае бярозы, танчыць твіст, адыдуць і буры, і завеі, вясна прыйдзе ў сукенцы з кветак*. Відавочна, усе выразы маюць дзеяслоўны характар, што і спрыяе адухаўленню прыроды. Што да эпітэта, то кожнае вобразнае азначэнне падкрэслівае тую рысу прадмета, якая ўзбагачае малюнак слоўнага вобраза фарбамі, рухамі, гукамі, пахамі – *шалёны карагод лісцяў, непаўторны твіст ветру, мядовы голас салаўя, гоман бурлівых чыстых рэчак, сонца поўнае шчасця і цяпла*. Прыгожы вобраз прыроды дадзенага верша светлы і сумны адначасова, паколькі вясна ў сукенцы з *рознакаляровых кветак і мядовы* (салодкі) *голос салаўя* зменяцца на *стомленасць зямлі і плач журавоў*. Тым не менш у прыродзе ўсё ўраўнаважваецца, усё гарманічна, паколькі ўсяму свой час. І верш завяршаецца мудрымі словамі, радкамі аб тым, што ўсё праходзіць, толькі трэба даць час зямлі адпачыць...

Такім чынам, нават пры выкарыстанні некалькіх метадаў філалагічнага аналізу тэксту можна прасачыць, як пры дакладным і вобразным словаўжыванні ствараюцца літаратурныя/слоўныя вобразы. Варта зазначыць, што пры аналізе тэкстаў любога стылю, падстылю і жанру неабходна выявіць як прадуктыўныя, так і рэдкаўжывальныя адзінкі кожнага з маўленчых узроўняў (фанетычнага, лексічнага, фразеалагічнага, граматычнага (марфалагічнага і сінтаксічнага), графічнага, пунктуацыйнага), каб затым акрэсліць іх семантыку, вызначыць іх ролю ў перадачы як вобразнай, так і нявобразнай/дакладнай інфармацыі, ахарактарызаваць іх функцыю пры стварэнні літаратурнага вобраза (мастацкі тэкст).

Прапанаваныя ўзоры філалагічнага аналізу тэкстаў не прэтэндуюць на канчатковае і адзінае іх апісанне. Як слушна сцвярджаюць навукоўцы, «множнасць інтэрпрэтацый дазваляе перадаць непазбежную канкрэтызацыю і тым самым аб'яднанне вобраза пры яго вытлумачэнні. Наяўнасць розных пунктаў гледжання, якія часта ўзаемавыключаюць адзін другога, але вынікаюць са структурнага аналізу тэксту, сведчаць хутчэй пра глыбіню твора, чым пра недасканалы апарат даследавання» [12, с. 9].

Выкарыстаная літаратура

1. Асновы культуры маўлення і стылістыкі : вучэб. дапам. / У. В. Анічэнка [і інш.] ; пад рэд. У. В. Анічэнкі. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 254 с.
2. Болотнова, Н. С. Филологический анализ текста : учеб. пособие / Н. С. Болотнова. – 4-е изд. – М. : Флинта, 2009. – 520 с.
3. Вальцель, О. Проблемы литературной формы : пер. с нем. / О. Вальцель [и др.] ; общ. ред. и предисл. В. М. Жирмунского. – Изд. 2-е, стер. – М. : Комкнига, 2007. – 240 с.
4. Ларин, Б. А. Эстетика слова и язык писателя: избранные статьи / Б. А. Ларин. – Л. : Худож. лит., 1973. – 288 с.
5. Лепешаў, І. Я. Лінгвістычны аналіз тэксту : вучэб. дапам. / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Выш. шк., 2009. – 287 с.
6. Малажай, Г. М. Лінгвістычны аналіз тэксту : вучэб. дапам. / Г. М. Малажай. – 2-е выд., дапрац. і дап. – Мінск : Выш. шк., 1992. – 367 с.
7. Маслова, В. А. Филологический анализ художественного текста : учеб. пособие / В. А. Маслова. – Минск : Універсітэцкае, 2000. – 173 с.
8. Николина, Н. А. Филологический анализ текста : учебник для студ. учреждений высш. образования / Н. А. Николина. – 4-е изд., испр. – М. : Изд. центр «Академия». 2014. – 272 с.
9. Пешковский, А. М. Вопросы методики родного языка лингвистики и стилистики / А. М. Пешковский. – М. ; Л. : Гос. изд-во, 1930. – 176 с.
10. Пісарэнка, А. М. Стылістыка беларускага мастацкага маўлення: манагр. / А. М. Пісарэнка. – Мінск : БДУКМ, 2020. – 263 с.
11. Ревуцкий, И. Филологический анализ художественного текста : учеб. пособие / И. Ревуцкий. – Минск : РИВШ, 2006. – 320 с.
12. Сырица, Г. Ф. Филологический анализ художественного текста : учеб. пособие / Г. Ф. Сырица. – 3-е изд., стер. – М. : Флинта : Наука, 2015. – 342 с.
13. Тынянов, Ю. Н. Проблема стихотворного языка / Ю. Н. Тынянов. – Изд. 4-е, стер. – М. : Комкнига, 2007. – 184 с.
14. Шмелев, Д. Н. Избранные труды по русскому языку / Д. Н. Шмелев ; вступ. ст. Л. П. Крыгина. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 883 с. – (Классика отечественной филологии).
15. Этнаграфія Беларусі : энцыкл. (Беларус. Сав. Энцыкл. ; рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1989. – 575 с.

Когда в больнице родной человек
И проблемы его не шутка,
Нужно быть счастливее тех,
Кто не познал боль от этого слуха.

Нужно жить за двоих в этом мире,
Песочница – лучший жанр.
Нужно жить и делиться красками,
А то у родного –
Лишь белые стены и белый халат...

Ненавижу дозволенности рамки:
Они душат меня, как бечёвка.
Я рождён, чтоб страдать от краски,
А не от белого крахмального шёлка!

Я буду любить тебя всегда,
И мне не важно, сколько ты вешишь.
Я обниму тебя, когда позволишь,
Даже если в душе будет волноваться море.

Прижму к себе, не отпущу тебя гулять вовеки.
Ты счастье, таких, как ты, ни с кем не делят.

Устроюсь на вторую работу.
Начну обучаться общению.
Найду любимое место –
И там пообщаемся вместе.

Короче, запомни, запиши, зазубри:

Я тебя люблю, и мне не важно,

какой ты породы.

Твой статус меня интересовать будет

только в том случае,

Если ты попросишь столовые приборы.

Запомни, моя любовь,

Мой самый идеальный комок шерсти:

Я люблю тебя за тебя,

Мой жирный, ленивый кот!..

Навеки....

.....

ПОЭМЫ

Так много тех, кто пишет строфы
И превращает их в поэмы...
В их жизни нету катастрофы,
Им чужды сущие проблемы.
Но все поэмы их в миноре:
Слова стекают, словно слёзы;
Они же образуют море,
Где шторм из чувств,
где страха грозы...
Я больше не пишу поэмы,
Ведь счастье –
в счастье тех,
кто рядом...
Хоть полюбил я хризантемы,
Их в силах одарить лишь взглядом.
Цветите дальше, хризантемы!..
Пусть солнца луч теплом лелеет,
А я сожгу свои поэмы –
И альтруизм во мне созреет.

МИРАЖ

Мы ценим искренность, как кров,
Но жаль, что только на словах.
Когда сгорит костер из слов,
Останется холодный прах.
А мир, как комната иллюзий,
Где правда скрыта зеркалами,
Где слышен гул пустых прелюдий,
Что называем мы словами.
И вот вопрос: а в чем резон?
Мы ценим искренность во лжи.
Не рухнет каверзный канон,
Пока их держат миражи!
Для нас же искренность, как кров,
Но жаль, что только на словах.
Когда сгорит костер из слов,
Тогда мираж потерпит крах...

Ты з таго боку,
Дзе ўстае сонца.
Ты з таго краю,
Дзе месяц і зоркі,
А на гэтай зямной старонцы,
Дзе ты жыла, –
Скразнякі ды палын
Цвіце горкі...

Ты з таго часу,
Дзе растуць кветкі.
Ты з таго веку,
Дзе звіняць птушкі...
А цяпер у школку
Ідуць іншыя дзеткі,
А цяпер тут плачуць
Твае дачушкі...

Вецер гойдае
Ветразь клёну старога...
Вецер гушкае
Мальвы ля дома.
Як з табой –
Дык было ўсяго многа.
Без цябе –
Ад маліны аскома.

І цяпер плач-не плач
(Плач!),
Хоць не зменіш
Ужо нічога.
Абрываецца
Шлях зямны –
Адкрываецца
Шлях да Бога...

ОКНО ВО ДВОР

Цвела сирень.
Цвела арония, черемуха и алыча –
Соцветий белорусская парча
Сияла и благоухала.
Весна здесь шила, пряла, вышивала.
Здесь яблони цвели и виноград.
Здесь цвел шиповник.
И соловей,
Как самый верный мой любовник,
Как лучший императорский садовник,
Доказывал мне до утра:
С весной прощаться всем пора.
Под утро замолчал устало...
Уснул, а мне понятно стало:
Как МНОГО в городе я рас-те-ря-ла.

АВГУСТ. АНГЕЛЫ...

Август. Ангелы в яблоки
В саду играют, как в мячи...
Слышишь? Тише!..
И ещё тише...
Слышишь:
Яблоки стучат по крыше,
На землю падают –
И вверх летят,
Цепляются за звёздные лучи...
И звёзды-яблоки горят в ночи...
Горят-горят-горят
И вниз летят:
Ведь Август..,
 Ведь Ангелы..,
 Ведь звездопад...

ГАЛОЎНЫ ГЕРОЙ ПАМІРАЕ Ё КАНЦЫ

Так, усё дакладна, дарагі чытач, сваю навелу я назваў так невыпадкова. Адказна заяўляю, што галоўны герой абавязкова загіне ў самым канцы. Ты можаш спачуваць галоўнаму герою гэтага аповеду (яго імя, дарэчы, Франк); ты можаш не адчуваць да яго ніякіх эмоцый, а можаш і зусім думаць толькі пра кукурузу.

У цябе ёсць сумневы, чытач? Калі ты скептычна ставішся да загалоўка гэтага аповеду, то ты вольны проста зараз адкрыць апошнюю старонку і прачытаць тыя самыя заповітныя словы.

Што ж, спадзяюся, ты ўжо абцяжарыў сябе вядомым фіналам, а калі не, то абяцаю, ён сапраўды будзе такім; той, хто паглядзеў, не дасць мне зманіць.

Такім чынам, зараз я кідаю цябе ў гушчар падзей. Прыемнага чытання!

I

Франк вельмі любіць сваё кукурузнае поле. Ён пасадзіў першае зярнятка [вось гэтулькі] гадоў таму, і з таго часу яго поле толькі пашыралася і пашыралася. Здаецца, сярод шматлікіх катахоў можна згубіцца. Калі пачаць бегчы проста з аднаго боку поля ў іншы, то ты не зможаш перасекчы яго па такой траекторыі. Найхутчэй, ты вернешся назад, забытаўшыся ў паваротах, або выйдзеш адтуль, адкуль, на першы погляд, выйсці было немагчыма.

Адным словам, Франк жыў кукурузай, і гэта зерневая расліна прымушала яго прыходзіць на поле зноў і зноў.

Вось і сёння Франк прыйшоў да свайго рукатворнага раю. Ён, не спяшаючыся, пачаў, глыбока ўдыхаючы свежае цёплае паветра, збіраць катахі, што асыпаліся. Месяц сёлета выдаўся асабліва прыемным: лёталі мятлушкі, пырхалі мятлушкі, у паветры плавалі мятлушкі. Па незразумелых прычынах мятлушак было шмат. Ці то добрыя ўмовы для размнажэння, ці то адсутнасць птушак паўплывалі на іх высокую папуляцыю, але Франка гэта ні не турбавала. Мятлушкі не маглі нашкодзіць кукурузе – і гэта было для яго самым галоўным.

Франк прыгадаў, як некалі ён змагаўся з нечаканым нашэ-сцем кратаў. Тады яны прарываліся да самых густых пляцовак, дзе кукурузы было найбольш, і ўразаліся, выносячы разам з сабой адразу некалькі паспелых ужо сцёблаў.

Гэта дыверсія да вар'яцтва раздражняла Франка, і ён бегаў па ўсім полі з матыкай у руках, праганяючы шкоднікаў.

З таго часу краты амаль не з'яўляліся на кукурузным полі. Затое заставаліся мятлушкі, з якіх можна было цешыцца, проста ўзняўшы галаву ўгару.

Франк сабраў дастаткова кукурузы. Ён моцна прыціснуў пяць катахоў да грудзей, каб не выпусціць ніводзін. Франк ужо ўяўляў, як ён вернецца дахаты, ачысціць кукурузу і зварыць яе ў невялічкім чыгунным кацялку.

Толькі вось Франк не заўважыў, што ён перастаў рабіць пазнакі на шляху, пакуль прабіраўся ўглыб кукурузных зараснікаў. Думкі адцягнулі яго ўвагу. Звычайна, калі Франк губляўся ў полі, ён імкнуўся ісці ў той бок, куды ляцяць памяранцавыя матылі. Менавіта гэты від жыве каля яго дома. Але гэтым разам Франку жудасна не пашанцавала. Мабыць, ён зайшоў далёка ўглыб. Неба тут не было бачна праз кукурузныя катахі, што знаходзіліся недзе ўгары. Гэта расчаравала Франка. Хоць ён і захапляўся сваім манументальным тварэннем, але засмучаўся тым, што бліжэй да цэнтра заўсёды з'яўляліся розныя праблемы.

II

Каб не згубіцца канчаткова, Франк дастаў са сваёй кішэні звязак чырвоных матузкоў. Гэтыя матузкі ён прымацоўваў да кожнага трэцяга кукурузнага ствала на сваім шляху. Такім чынам Франк мог увесь час азірацца і правяраць, ці не звярнуў ён куды-небудзь убок. Замацаваўшы саракавы матузок, Франк заўважыў за адным з кукурузных ствалоў крумкача. Крумкач у сваю чаргу заўважыў саракавы матузок. Птушка выйшла да Франка і пільна паглядзела на яго.

– СОРАК, СОРАК, СОРАК! – закрычала варона, выпрастаўшы чорныя крылы.

Франк спатыкнуўся і ўпаў вобзем. Разам з гэтым ён выпусціў чатыры катахі, якія адразу згубіліся. Крумкач працягнуў крычаць, і на крык аднекуль здалёку адгукнуліся іншыя

птушкі. Неўзабаве на гэта месца прыляцелі іншыя крумкачы: такія самыя чорныя, такога самага выгляду і такія самыя крыклівыя. Вушы Франка заклала ад невыноснага шуму.

– СОРАК, СОРАК, СОРАК! – крумкалі адны крумкачы.

– К-РОК, К-РОК, К-РОК! – адгукаліся іншыя.

Франк перавярнуўся на жывот, закрыў сваім целам адзіны катах і абхапіў галаву рукамі. Кожны іх выкрык адгукаўся пульсацыяй у галаве. Крумкачы наляцелі на Франка і, схапіўшы яго за плечы, узнялі ў паветра. Крумкачы выносілі Франка, а ён асцярожна прыціскаў да грудзей захаваную ім кукурузу.

III

Франку сасніўся сон. У ім ён выбраўся вонкі з двума кошыкамі самай *лепшай* кукурузы. Была ўжо самая ноч. Было зусім цёмна, і таму Франк шукаў шлях да хаты навобмацак, павольна прасоўваючыся наперад.

Раптоўна яркія сполахі асляпілі Франка, ён зажмурыўся і прыкрыў вочы рукой, выпусціўшы кошык. Калі Франк прывык да святла, ён асцярожна прыадкрыў вочы. Ён убачыў велізарнае жывое *сэрца*. Яно было амаль як сапраўднае: ніжняя вена ішла пад зямлю, а клапаны ўзвышаліся ў неба так высока, што немагчыма было разгледзець праз цемру іх канец. Сэрца білася. Яно білася аднастайна і мерна, удар за ўдарам.

Франк паклаў далонь на грудзі, але біцця не адчуў.

– Я і ёсць тваё сэрца, – прагучаў голас. – Я сілкую ўвесь гэты свет і не даю яму памерці дзякуючы пульсацыі. Крывёй сілкуецца кожная расліна на гэтым полі, усё жывое.

Біццё сэрца пачасціла. Франку стала балюча, і ён упаў на зямлю. Франк прачнуўся.

IV

Крумкач кляваў зярняты каля Франка, які ляжаў на зямлі.

Крок-крок, крок-крок.

Франк зрабіў намаганне і прыўзняўся, агледзеўся па баках. Вакол – суцэльныя кукурузныя сцёблы, праз якія цяжка было нешта ўбачыць, але ў тым месцы, дзе ён ляжаў, кукурузы расло значна менш. Гэту пляцоўку захапілі крумкачы, яны прыцягнулі Франка ў сваё логава. З зямлі зрэдку выступалі звялыя парасткі, на самай зямлі качаліся дробныя косткі, якія нагад-

валі птушыныя, якіх Франк ужо даўно не бачыў. Крумкачы таксама адлоўлівалі іх і прыносілі сюды, каб паласавацца. Франк разважыў, што ён, знясілены, стане такім жа кормам для варон, калі не пачне што-небудзь рабіць. Ён рэзка схапіў крумкача за галаву і пачаў душыць свайго вартавога, пакуль той не паспеў паклікаць іншых. Але ад птушкі ў руках Франка засталіся адны толькі пёры. Франк устаў, атросся і ўбачыў, што крыху далей на кукурузе ляжаў чалавек, твару якога не было бачна. Франк асцярожна падышоў да яго і перавярнуў чалавека на спіну. Невядомы скрывіўся, потым расплюшчыў вочы: чалавек. Які сядзеў перад ім, ані не спалохаў незнаёмага, наадварот, незнаёмы быццам *заўсёды* чакаў Франка.

– Вось і ты трапіў у Крумкачову Пустэчу, – загаварыў чалавек, ён падняўся і сеў на катахі. – Я ведаю, што ў тым баку, – чалавек паказаў пальцам на зараснікі кукурузы, – знаходзяцца старыя драбіны, з дапамогай якіх мы зможам збегчы адгэтуль, а там знойдзем маю хату. Адзін я гэтыя драбіны не змог бы ссунуць з месца, яны сталёвыя.

Франк толькі кіўнуў у знак згоды: план невядомага гучаў пераканаўча. Двое асцярожна наблізіліся да высокай сцяны з кукурузы, за якой стаялі тыя самыя ратавальныя драбіны.

– Ты хапай за адзін бок, я – за другі, і цягни на сябе што ёсць моцы.

Франк схапіўся за ножку ўсходаў і, надрываючыся, пацягнуў драбіны да сябе. Ад такога руху кукуруза зашастала, на зямлю траплялі катахі, самі драбіны па-здрадніцку заскрыгаталі, праз што прачнуліся крумкачы, якія адпачывалі ўдалечыні Пустэчы.

– Хутчэй, яны цяпер прыляцяць сюды, лезь наверх! – кіраваў невядомы.

Франк узняўся па сходах, і, калі заставалася ўсяго толькі пераскочыць пiк кукурузнай сцяны, ён паглядзеў назад: крумкачы былі ўжо зусім блізка, яны адразу схапілі б чалавека, які толькі пачаў уздымацца за ім. Франк падаў руку і невядомы схапіўся за яе. Франк рыўком адарваўся ад сталёвай паверхні, выносячы з сабой чалавека. Яны абодва апынуліся за межамі Крумкачовай Пустэчы. Франк пачуў моцныя ўдары птушак аб сталь і аб цвёрдыя кукурузныя сцёблы.

Аддыхаўшыся, невядомы сказаў:

– Дзякуй, што выратаваў мяне, але нам трэба спяшацца, таму што хутка яны знойдуць нас. Схаваемся ў маёй хатцы.

V

Хатка невядомага была пабудавана, мусібыць, з сухіх кукурузных сцёблаў, а дах накрыты шырокім кукурузным лісцем. Усярэдзіне было няшмат месца, вялікую частку прасторы займаў стол, ля сцяны стаяла кніжная шафа, але Франк пачуваў сябе тут даволі ўтульна.

Франк не зразумеў, у які момант у яго руках апынулася восем катахоў, якія ён прынёс сюды. Магчыма, ён нарваў іх, пакуль бег разам з невядомым да яго хаты.

– Паколькі ты дапамог мне збегчы з Крумкачовай Пустэчы, то я дапамагу табе вярнуцца дахаты, – з усмешкай сказаў чалавек. – У маёй шафе ляжыць карта гэтага поля, я пагляджу, куды табе трэба будзе кіравацца. А ты пакуль можаш прачытаць гэту кнігу, яна мне вельмі падабаецца.

Чалавек працягнуў Франку старую і даволі парэпаную кнігу. Як відаць, невядомы перачытваў яе вельмі часта.

Франк сеў за стол і адкрыў першую старонку. Навела называлася «Галоўны герой памрэ ў канцы, калі яе прачытае Франк», што вельмі здзівіла чытача. Сюжэт гэтай навелы не надта спадабаўся Франку, ён быў нейкім уяўным і лінейным, лёгка адгадаўся фінал. Франк падумаў: паколькі гэта кніга называецца так, то невядомы, які, зразумела ж, не з’яўляецца Франкам, можа чытаць яе інакш, бо для яго, магчыма, галоўны герой не памірае, а ўсё жыве і жыве бясконца доўга, і кніга для невядомага працягваецца таксама доўга, таму ён можа чытаць яе пастаянна.

Невядомы паклаў перад Франкам карту.

– Вось, глядзі, мы цяпер знаходзімся тут. Каб табе вярнуцца дахаты, дастаткова проста ісці вось у гэты бок. Кукуруза тут вызначаецца сваім памяранцавым колерам, не заблукаеш.

– Дарэчы, як табе гэты аповед? – пацікавіўся чалавек, але Франк проста паціснуў плячыма.

Яны выйшлі на вуліцу. Вечарэла. «Памяранцавы шлях» быў лёгка заўважны.

– А Т З Й Д Н Ь Б

– Ч Д З Я К У Й М

– Д Р Ф П А І Т Л У – падзякаваў Франк.

Невядомы нічога не сказаў. Ён памахаў рукой Франку, які адыходзіў, пастаяў так яшчэ колькі хвілін і вярнуўся ў сваю хатку.

Франк даволі паспяхова вярнуўся дадому. Ён прынёс з сабой цэлыя тры катахі. Галодны, але натхнёны, Франк вызваліў іх ад лішняга лісця і смецця, разрэзаў упоперак на аднолькавыя часткі і склаў усе ў кацялок. Потым Франк выйшаў на ганак, узяў поўнае дажджавой вады драўлянае вядро і, вярнуўшыся да кацялка, напоўніў яго гэтай вадой. Франк запаліў газавую гарэлку, і блакітнавата-сіні агеньчык з’явіўся пад металам.

Калі кукуруза ўжо зварылася, Франк дастаў усе кавалкі з кацялка на вялізную залатую талерку. Пражоўваючы салодкія, добра звараныя зярняты, Франк пракручваў у сваёй галаве ўсе падзеі сённяшняга дня: мятлушкі, матузкі, крумкачы, таямнічы незнаёмы; цікава, хто ён? Пра гэта Франк наўрад ці дазнаецца, ды і наўрад ці знойдзе яго некалі зноў, але Франка не вельмі цікавіла гэта. Надалей ён абяцае сабе ніколі не губляць арыенціраў у прасторы і глядзець за тым, наколькі далёка ён заходзіць у гушчар кукурузнага поля.

Таксама Франк думаў і пра заўтрашні дзень. Заўтра ён прачнецца ад спеву птушак на досвітку, памые твар свежай дажджавой вадой, пойдзе на сваё кукурузнае поле... Спевы птушак, аднак, Франк не пачуў сёння. Нават дзіўна, як гэта ён сам прачнуўся. У такім выпадку, а ці было гэта поле яго ўласным? Аднак Франк проста жаваў кукурузу, і зярняты на яго зубах толькі прыемна храбусцелі.

Гэтак і скончыўся гэты дзіўны дзень.

Сюжэт навелы «Галоўны герой памірае ў канцы, калі яе прачытае Франк»:

– Гвен, нам трэба працягваць ісці, – стомлена прагаварыў бацька дзяўчынкі – галоўны герой навелы. Ён быў нехайны, адзенне яго зусім запэцкалася, твар пакрыты шчаціннем, але ў вачах яго ўсё яшчэ гарэў агеньчык надзеі.

– Ну тата, я не магу больш, давай зноў адпачнём, калі ласка!
– заплакана ўзмалілася Гвен.

Яна таксама была жахліва бруднай. У яе доўгіх валасах даўно заблыталася кукурузавае лісце ўперамешку з невялікімі

чорнымі пёрамі. Пагляд дзяўчынкі выяўляў наймацнейшую стомленасць і нецікавасць, здавалася, яна проста зараз гатова была спыніцца і ўсім целам зваліцца на зямлю, каб аддыхацца.

Абодва яны ішлі па кукурузным полі невымерна доўга, балазе, ежа заўсёды была пад рукой.

– Добра, спынімся тут, але ненадоўга, – цяжка выдыхнуўшы, сказаў бацька. Калі дзяўчынка пачула яго словы, яе твар на секунду прасвятлеў ад усмешкі. Яна абаперлася спінай на сцябло кукурузы і павольна спаўзла да зямлі.

Ён глядзеў на неба. Цёмна-сіняе з пераходам у памяранцавае бліжэй да гарызонту. Бацька Гвен заўважыў велізарную цёмную хмару, якая павольна цягнулася недалёка ад іх.

«Не да нас, зусім у іншы бок», – з палёгкай падумаў ён.

Гвен тым часам ужо прыснула. Яе галава нахілілася ўперад, а рукі скрыжаваліся пад грудзьмі. Бацька глядзеў на дачку і, адкрыўшы кукурузны катах, пачаў патроху яго грызці. Ён ужо не памятаў, калі менавіта заблукаў у полі разам з дачкой. За ўвесь час, праведзены тут, ён сутыкаўся са шмат якімі праблемамі. Колькі разоў іх з Гвен выносілі крумкачы, колькі разоў неба зацягвала вялікая цёмная хмара, пасля чаго заўсёды ліў дождж, і яны змакалі да ніткі, але яны заўсёды працягвалі ісці наперад.

Бацька сасніў *сэрца*. Гіганцкае, любаснае, яно білася і пульсавала, то загараючыся, то зноў патухаючы. Ува сне ён упершыню ўбачыў доўгачаканы выхад з поля.

Пачалася моцная бура. Гвен спрабавала пабудзіць бацьку, але ён усё ніяк не прачынаўся. Кукурузныя сцёблы хіліла ва ўсе бакі, куды дзьмуў вецер. Лісце час ад часу пралятала над іх галавамі. Бацька моцна спаў, Гвен плакала, але працягвала трэсці яго за руку і плячо...

– Зліся са мной, стань адной крыві, і тады яна знойдзе выйсце, – пульсавала *сэрца*.

Ён прыклаў руку да сваіх грудзей, яго ўласнае *сэрца* білася вельмі часта, яно літаральна вырывалася вонку. Ён няспешна пачаў ісці да *сэрца*, якое сілкавала ўсё існае.

Ліў моцны дождж, у небе часам з'яўляўся бляск маланак.

Галоўны герой памірае.

НА КРАЙ СВЕТУ СА СВАІМ ЧАЦВЕРАНОГІМ СЯБРАМ

Пасля таго, як Марк і Паола сышлі з шасэйнай дарогі, яны апынуліся на невялікай палянцы перад густым і непрапушчальным лесам. Ніякіх слядоў мясцовых жыхароў тут, на дзіва, не было. Адзіная пратапаная некалі сцяжынка ўжо паспела зарасці, яна амаль не была бачна на фоне густой і сакавітай летняй травы. Сабака Паола з поўсцю бежавага колеру і глыбокімі карымі вачамі падбегаў да бліжэйшага дзядоўніка і памеціў яго. Марк, паглядаючы вакол, пайшоў да тоўшчы дрэў.

– Гэта край свету, далей ужо нічога няма, – абвясціў сваім гаўканнем Паола.

– Зусім нічога? – папытаў яго Марк.

Паола высунуў язык, падыхаў, затым падскочыў да дрэў, угледзеўся ў іх, прынюхаўся і зноў стаў гаўкаць:

– Ёсць, але, як бачыш, апошнія візіцёры хадзілі тут шмат стагоддзяў таму, іх след можна толькі адчуць. Нікому няма справы да таго, што там далей адбываецца.

– А як так выйшла, што край свету знаходзіцца за некалькі крокаў ад шашы?

– Добрае пытанне. Відаць, у наш час нікому не цікава пехам падарожнічаць па свеце. Людзі садзяцца ў машыны і праязджаюць па гэтай трасе на хуткасці да ста дваццаці кіламетраў у гадзіну. Для іх край свету – секунда, адно імгненне. Каму патрэбен край свету, калі там, у канцы трасы, кар’ера, магчымасці, грошы!.. Няма часу спыніцца і агледзецца вакол. Няма намеру ўгледзецца ў прыгажосць і велічнасць прыроды.

– Так, зварочваць у тупік у такім выпадку амаль што будзе прагматычна правільным рашэннем.

Марк паспрабаваў дакрануцца да ствалоў вячых дрэў, што былі перад ім. Кара іх была тлустай і грубай, быццам камень.

– Як лічыш, што за гэтымі дрэвамі? Адкрыты космас, бездань або нешта іншае?

– Мне вельмі хацелася б ведаць, што там, – брахаў сабака ў адказ. – Зрэшты мы ўбачым унізе галаву чарапахі ці неведомых раней істот, якія, як і мы, сустракаюцца з вываратам гэтага прыроднага бар’ера.

Марк і Паола вярнуліся на сярэдзіну паляны. Трава прыемна казытала пальцы Марка. Ён ніколі не насіў абутку, яго ногі былі ўсюды пакрыты мазалямі, таму казытанне было для яго яшчэ больш успрымальным. Марк улёгся на зямлю, сарваў бліжэйшае сцябло і заціснуў яго зубамі. Паола сеў каля яго галавы.

– Аблокі з’яўляюцца за гэтымі дрэвамі?

– Так... Іх, магчыма, вышываюць анёлы, – разважліва адгукнуўся сабака. – Аблокі створаны з такой лёгкай матэрыі, што іх можна пасылаць у адным кірунку, і яны будуць плыць, быццам пена на вадзе.

Так нябачна надышоў вечар. Аблокі некуды разляцеліся, чыстае неба стала пералівацца цёмна-сінімі адценнямі. Да гэтага часу Марк ужо зжаваў не адну сцяблінку, адганяючы смагу.

Паола рэзка ўсхапіўся, памчаўся наперад, стаў нешта вынюхваць і моцна віляць хвостом. Ён клікаў сябра да сябе.

– Што здарылася? – спытаўся Марк.

– Глядзі, дрэвы ззаду знікаюць! Мы зможам даведацца, што там, – радасна абвясціў сабака.

Сапраўды, рад за радам дрэвы знікалі. У адзін момант асыпалася кудысьці ўсё лісце, векавая кара злезла; нават кроны дрэў, якія раней перакрывалі ўвесь круггляд, цяпер пераставалі быць перашкодай. Калі ж, у рэшце рэшт, непраглядны рад дрэў знік, Марк і Паола ўбачылі перад сабой неверагоднай прыгажосці НЕШТА. Для космасу гэта з’ява была занадта яркай, для бездані – занадта напоўненай, для нечага іншага – занадта адназначнай.

Сябры не маглі адарваць вачэй ад гэтага відовішча. Хутка і ўсё неба стала пакрывацца такім самым патокам дзіўнай каляровай субстанцыі. Яна ззяла зусім нязвыклымі колерамі, але яны так гарманічна спалучаліся між сабой, што немагчыма было выказаць нічога іншага, акрамя захаплення. Марку было ўжо цяжка стаяць на нагах, ён зваліўся на зямлю і быццам бы расцёкся, патураючы таму НЕШТА наверху, якое перастварала ўсё вакол сябе. Паола прайшоў і раптам... узнёсся ў нябёсы, ператварыўшыся ў скапленне зорак. У наступны момант гэтыя зоркі сталі часціцай бляску на лісцях дрэў, якія яшчэ заставаліся стаяць ля краю паляны. Марк пачаў упітвацца ў глебу ўсімі клеткамі, якія ён адчуваў. Ён разумеў толькі тое, што

зараз яго стала больш, у разы больш! Ён быў самай малой пясчынкай у зямлі, але гэтая пясчынка ў той момант была ўсім. У ёй утрымліваўся ўвесь сусвет. Марк пакрыў сабой усю зямлю, і тады зямля растала і стала гэтым рэчывам цягнуцца ва ўсе бакі.

Нарэшце не засталася ні Марка, ні Паола, ні самой паляны. Была толькі тая субстанцыя, якая пералівалася і не магла быць ніяк дакладна апісана. І толькі ў ёй быў увесь каштоўны сэнс, па які на працягу стагоддзяў прыходзілі сюды, на край свету, босыя паломнікі са сваімі чацвераногімі сябрамі...

А на небе яркие звезды.
Эти звезды – то будущий снег.
На траве до эпохи мороза
Раздышался в груди человек.

Он лежит, зачарованный стужей,
Завернувшись в бархатный шёлк,
И все мирно, спокойно и глубже
Отчеканьвает каждый свой вздох.

Он согрет. С теплотой расширяясь,
Думал он: «В долголетию свет», –
А трава от мороза сжималась.
Всё вокруг – это снег. Только снег.

Как забавно время летает:
За зимой приходит зима;
И чертами всё завершает
Список дел под конец декабря.

А в январское бодрое утро
Список дел начинается вновь,
Чтобы после, на праздничный ужин,
Для себя подводили итог,

Воспевали надежд оду смело,
Посмеявшись сами с собой.
Годы как-то наращивают веру,
Что события сходны с водой.

ЛЕТНИЙ ОЧЕРК
Небо в синих тучах.
Коридором лес,
Заходящий в точку
Из полотен срез.

Жёлтая тропинка.
Сзади горизонт.
От изгибов веток
Защищает зонт.

Впереди далёкое
Яркое пятно.
Это свет от неба,
Если есть оно.

Ноч і луны. Казачнае неба.
Я гляджу на тое, як гараць
Ледзяныя, белыя завеі,
І аб тым не трэба размаўляць,

Бо яны прыгожыя, як пекла,
Бо ўнутры ў іх живе Нішто.
Дагараюць знічкі ў паветры,
Бо былі пустыя так даўно.

ЦІШЫНЯ

Вы любіце слухаць цішыню? Якая яна ў вас? У мяне – розная... Часам яна, як жывая істота, ахоплівае нас да галавы, сціскае ў сваіх цёмных абдымках, і хочацца крычаць, выць, вырывацца з яе кіпцюроў. А часам яна лагодная: гойдае на сваіх рыбацкіх рэях, падымае то ўверх, то ўніз. Гушкае, забаўляецца. Бывае цішыня і трывожная: сэрца замірае ад чагосьці нечаканага, зусім нечаканага, непатрэбнага, жахлівага... У такую хвіліну хочацца, каб хутчэй загрузаў трамвай, колы цягніка, ды і ўвогуле з’явіліся жывыя гукі.

Цішыня мае свой колер. Ён то блакітны, то касмічна-срэбраны. Выраз цікаўны, часам дапытлівы, ставіць пытанні і патрабуе адказу зараз, менавіта ў гэтую хвіліну...

Цішыня... Таямнічая, неаб’якавая, трапяткая, хвалюючая, што дае надзею на жыццё з яго непаўторнымі гукамі, фарбамі, імгненнямі...

Слухайце кожны сваю цішыню!

ПТИЦА И РЫБА

Ты идёшь легко по жизни.
Я тащусь, как глыба.
Ты паришь, ты птица в небе.
Я – на дне, я рыба.
«Научи, как птицей стать,
Где могу я крылья взять,
Чтобы также воспарить,
О песчаном дне забыть?»

Плачет рыба, болят жабры,
Защемило позвонки.
Сможет ли доплыть до правды:
Крылья рыбы – плавники.

КОЛЫБЕЛЬНАЯ

Сладких снов
В ночной тиши,
Чтобы небо
Было чёрным
И светили белым
Звёзды –
Стражники
Земной души.

Болтливый дождь
Или цикады
Успокоят
Буйный разум.
Перестанут
Дрожать веки –
Колыбельной
Будут рады.

Смело спи.
Присни, что любишь,
Навести
Свой личный рай.
Отдохни.
С восходом будешь
Жить стараться.
Засыпай.

ЛИШЬ УПУСТИВ

Лишь упустив, осознаешь,
Что не был в нужный момент...
Лишь упустив, осознаешь,
Что не сделал в ответ комплимент...

Лишь упустив, осознаешь,
Что поистине дорого нам!..
Лишь упустив, осознаешь,
Что зря не верил словам.

Лишь упустив, осознаешь,
Что ты сейчас потерял.
Лишь упустив, осознаешь,
Что времени не уделял...

Лишь упустив, осознаешь,
Что заботу ты не ценил.
Лишь упустив, осознаешь,
Чего себя ты лишил...

Лишь упустив, осознаешь,
Как радостно было вдвоём!
Лишь упустив, осознаешь,
Что стоишь ты один под дождём.

Лишь упустив, осознаешь,
Что время уже не вернуть.
Лишь упустив, осознаешь,
Что иной у тебя сейчас путь.

Лишь упустив...

ЧАКАННЕ СУСТРЭЧЫ

Чырвоныя кроплі зляцелі
У вечную цемень бяды.
Няўжо мы з табою хацелі
Пакінуць такія сляды?

Праз мукі і боль перажыты
Да раю ляцела душа.
У светлай царкве старажытнай
Гучала Святая імша.

Багіня з мармуравым тварам
Слязінкі з вачэй не пралье.
Даруй за разбітыя мары,
Даруй за правіны мае.

Адбітак былога кахання
У сэрцы агменем пячэ.
З надзеяй чакаю спаткання,
Каб выцерці слёзы з вачэй.

ПАКАЯННЕ

Душа шукала адпачынку.
Па свеце птушкаю ляцела.
Адчуць спакой хоць на хвілінку,
Нясцерпны боль забыць хацела.

Мінала цёплыя краіны,
Пустыню, мора, акіяны.
Пасля прыгожыя даліны,
Абшары з подыхам духмяным.

Свой шлях спыніла незнаёмка
Каля Святыні каталіцкай.
Зрабіла першы крок няёмка
І стала ціхенька маліцца.

.....
Жыццё вандроўніцу паслала
У цемень Аідавага царства.
А споведзь ёй накінавала
Спазнаць Святое валадарства.

КАНДРАТ КРАПІВА І ЯГО ГЕРОІ

Ён не «марная трава»,
Ён – «пякучка-крапіва».
Аўтар так сябе ўспрымае,
Бо намеры цвёрда мае
Недахопы выкрываць,
Лежабокаў ушчуваць.
Той, хто маніць, гоніць брак,
Хто пачуў у гэтым смак,
Апякуцца крапіваю
Не крыху, а з галавою.
Выхваляецца каторы
Ці лянуецца ў канторы,
Будзе высмеяны так,
Як «хвалько» і як «лайдак».
Навукоўцаў з часткай «лжэ»
Ён у аглоблі запражэ,
А махальнік Іваноў
Будзе высмеяны зноў.
Аштрафаваны будуць «зайцы»
То ў камедыі, то ў байцы.
Дастанецца тым, хто лбом
Выбіваў сабе дыплом.
Не даруе ён ніколі –
Усім падсыпле жменьку солі.

ФІЛАСОФІЯ ВЫБАРУ

У быкаўскіх творах заўсёды
Няшмат апісанняў прыроды.
Ён трэба паказваць лічыць,
Вайну ў сапраўдным абліччы.

Крывёю краіна плаціла...

І творах яго ўласціва
Не машабнасць паказу падзей,
А маральнасць і выбар людзей.

Так, стоячы перад сцяною,
Узняцца ёсць шанс над сабою,
І перад дарогай у вечнасць
Узняць на руках чалавечнасць.

Ёсць выбар: тут можна схвацца,
З сумленнем сваім развітацца,
Таварышам здрадзіць, Радзіме,
Не думаць аб маці, аб сыне.

Аўсееў, Пшанічны і Брытвін,
Рыбак, Каландзёнак і Гуж...
Ім быць на народным судзе –
І Быкаў туды іх вядзе.

Такіх, хто сумленне губляюць,
У народзе пасля зневажаюць.
Па законах экзистэнцыялізму
Перавагу аддаюць гераізму.

Ёсць выбар: «пайсці – не вярнуцца»,
На боль знарок адгукнуцца,
Загінуць, не здаўшы нікога,
Наблізіць на крок перамогу,

Прарваць абарону з боем,
Цаною жыцця стаць героем...
І Быкаў вытокі шукае:
Адкуль гераізм прарастае...

Герой у яго выбар мае,
Ён сам для сябе выбірае:
Застацца ў жывых або згінуць,
Якую славу пакінуць.

СУЧАСНАСЦІ ГУЧАННЕ

Калі душа яго спявае,
Калі святло ў душы гарыць,
Аб усім на свеце забывае
Паэт і б'ерыцца тварыць.
У радок становяцца героі,
З іх прыклад потым будуць браць.
Імкнуцца ўдалеч думкі-мроі,
І тут прастор ім трэба даць.
Часцей сучаснасці гучанне,
Радзей – у гісторыю зірне,
І тэму звыкшую каханьня
Ніхто з паэтаў не міне.
Паэт увесь як на далоні:
Адкрыты нават без ключа.
І малады, і з беллю ў скронях,
Ён інтрыгуе чытача.
Алесь Бадак, Алесь Разанаў,
Акулін, Скобла і Жыбуль...
Іх вершы зажыўляюць раны,
І маладых кранаюць, і бабуль.

ПРОМНІ

Промні развітальна-вечаровыя...
Заўтра... тут жа... на світанні... новыя...

Незабыўна цёплыя... пяшчотныя...
Літасцівыя і бесклапотныя...
Па сцярні пшанічнай золатам разлітыя...
У снапы-цянёчкі на начлег спавітыя...

Хлебна-водаравыя...
Мядова-ўзнёслыя...
Летуценна-мгненныя...
Заўсёдныя...

Восеньскаю раніцай зірнула ў вакно –
Сонца, нібы з крынкі, п'е туман нагбом...
П'е ды ўсміхаецца –
Смакам наталяецца...
Гэтую карціну доўга назірала...
Покуль назірала – туману і не стала...

Роснай раніцаю ў садзе
Там, дзе яблыкаў гірлянды,
Дыяменты рос – мільярды –
Зіхацяць, бы на парадзе.
У малочны колер шалем
Іх туманы ахінаюць.

Капліца...
Ў дарозе доўгай прыпыніцца...
Душой самотнай прытуліцца...
Памаліцца...
За тых, хто толькі сніцца...
Каго ніколі не забыцца...

Бібліятэкары чаго толькі не ўмеюць:
І вершы пачытаць,
І падтрымаць таго,
Хто ў свой маленькі век яшчэ чытаць не ўмее,
Адкрыць ім казак свету хараство
І байкі напісаць!
А што? Было!
Іван Андрэевіч Крылоў!

ГЛАВНОЕ

Пустота и сожаленье
Вдруг нависли вновь, опять...
Давайте говорить о вечном,
А лучше попробуем его создать.

БЛАГОДАРНОСТЬ

Твоя красота бесподобна,
Твой облик эстетски красив.
И доброта великодушного тона
Вселяет надежду в обезумевший мир.

Твоя прическа восхитит любого,
Она сравнима с луной в безмолвной ночи,
Что светом растопит несчастье, невзгоды
И нежно путь осветит.

Твой взор интересен игрою:
Он знает ответ на вопрос,
Он, будто подснежник зимою,
Цветет несмотря на мороз.

А вкус заманчив идей,
Что свойственен тонкой натуре:
Прочтением булгаковских текстов
О морфии и писателе юном.

Па жыцці ішлося без аглядкі,
То павольна, а то ўсё бягом.
Шмат гадоў забралі перасадкі
З нейкім непатрэбным багажом.
Вось і восень зазірнула ў вочы
І шапоча жоўценькім лістом.
А для роздуму – бясконцасць ночы
Без пачатку і з адным канцом.

Мне жыццё уяўляецца полем,
Па якім я іду мноства год,
То пяшчотай кране, а то болем,
То ў рамонкі хісне, то ў асот.

То падыме мяне над сабою,
Можа, нават да самых аблок,
То прыцягне мяне – галавою
З вышыні ў самы брудны пясок.

Падымаюся. Зноў крочыць мушу,
Недзе мроіцца подых раллі,
І хістае бязлітасна душу
Ўверх-уніз, на зямлю – ад зямлі.

Але што б ні было мне у распачы,
Калі марыць ужо не з рукі,
Пад нагамі на полі мне бачныя
Не калдобы, а больш васількі.

РОДНАСНАЙ ДУШЫ

Бягуць імкліва год за годам...

Ды ў свой чарговы юбілей

Ты не чакай узнагароды:

Ты – узнагарода для людзей.

Ты – для ўсіх нас узнагарода,

Для люду блізкага ўсяго

І для ўсяго свайго народа,

Бо вечная дачка яго.

Поэт не может быть несчастным,
Поэт не должен быть счастливым
В раю у Музы сладострастной,
В плену Фантазии игривой.
И не дают ему покоя
Волнений краски, рев стихии,
Как детства дремлющие сказки,
Как вечный зов природной силы.

Радость солнца уже улетела,
Помахав загорелой рукою,
Поцелуями бабьего лета,
Подразнив и осыпав листвою.
Запах осени ярче и четче
Дарит свежесть и грусти кислинку:
То задремлет листва, то запляшет,
Утром белой укроет простынкой,
В ожидании чуда природы
Всё утихнет немою тревогой,
Знойной вьюгой побелит ступени,
Что ведут к нашей встрече с тобою.

Мілагучная, продкамі даная,
Мова матчына, дараваная...
Незалежная, у свеце адзіная,
Ты яскравая, мяккая, дзіўная!
Песняй птушачкі, рэчанькай выткана,
Як знічка, як ветрык, як ластаўка прыткая,
Святлом незгасальным праз душу прашытая,
Ты ў палоне душы маёй скрытая...

СКАЗ ПРА ХОЙНІКІ

Музыка А. Каваленка

1. Калісьці прашчур мой далёкі
За ціхай рэчкаю лясок,
Дзе вершаліны рвуць аблокі,
Назваў ласкава Хвайнічок.

Прыпеў:

Жыві і квітней, родны горад!
Жыві і працуй, мой народ!
Жадаем не бачыць вам гора,
Жадаем квітнець штогод!

2. Прайшлі вякі, ўзнікла панства –
І хвайнічок сядзібай стаў.
Як вёску Брагінскага графства
Іван Клінічаў запісаў.

Прыпеў той самы.

3. Таму і памяць у народа
Аб нашым слаўным гарадку.
З пяцьсот дванаццатага года,
Што ў шаснаццатым вяку.

Прыпеў той самы.

Каковы аргументы «за»?
Каковы аргументы «против»?
Зверь не будет бежать на ловца.
За весной не наступит осень.

Путь к мечте не возникнет сам.
Сказка в жизнь не всегда воплотится.
Но ты знай: в мире есть чудеса –
Невозможное может случиться!

Открывай своё сердце, твори,
Смейся, плачь, а затем улыбайся.
Нелегки повороты судьбы.
Нелегки, но, друг мой, не сдавайся!

Я хочу туда, где свобода,
Где у мыслей границ нет совсем,
Где вся грусть исчезает с восходом,
Где с улыбкой проходит мой день.

Я хочу в место снов и мечтаний,
Где все люди живут, как хотят.
Я хочу в место сказок и знаний,
О котором все так говорят.

Я хочу в место сладких мгновений,
Где вся жизнь, как подарок небес.
Нечто просит во мне приключений,
Верю: всё состоит из чудес.

Я хочу ощущать скорость ветра,
Чтобы грудью свободно дышать.
Не хватает мне лишь миллиметра,
Чтобы чувства свои передать.

А люди умеют любить.
Красиво, как снято в кино.
И люди умеют дружить:
Об этом известно давно.

А люди умеют ждать.
Пусть долго, пусть даже вечно.
Возможно, другим не понять,
Что в сердце любовь бесконечна.

А люди умеют сиять,
Как звёзды, сошедшие с неба.
И жизнь свою могут отдать
За тех, кого любят, где б ни были.

А люди умеют прощать
И зла не держать понапрасну.
Да, люди умеют сиять!
И верить, что все мы прекрасны.

На часах разгорается вечер.
Я брожу в это время, как тень.
«Я люблю вас. Прощайте! До встречи!» –
В голове эти строки весь день.

То письмо, что Вы написали,
Я храню до сих пор; как же жаль,
Что о чувствах моих Вы не знали!
В сердце дикая бродит печаль.

Я мечтал лишь о Вас. Засыпая,
Просыпался я с мыслью о Вас,
Но о чувствах моих Вы не знали.
Если б знали, что было б сейчас?..

РАДЗІМЕ

Мяне так моцна абдымае
Зямля пад белымі крыламі.
Яна заўсёды ў душы,
Яна... мяне абараняе.

Ты пачакай, я падзіўлюся
На край, што выхаваў мяне.
Я ганаруся Беларуссю –
Мой край мне сілы надае.

Мой родны край мяне трымае
І прыгажосцю так натхняе!
Мой край ахутвае сэрца,
Што за Радзіму шчыра б'ецца!

У тым кутку ўсе прыгоды,
Дзяцінства слаўнага гады.
І тыя родныя дарогі,
Што грэюць так мяне заўжды.

Вось гэта месца, што ў душы,
Куды заўсёды я вярнуся.
І ўголас я скажу ў цішы
З любоўю слова «Га-на-ру-ся!»

СЕРАЯ ПТИЦА

Из птиц же гнушайтесь сих...

Левит, 11:13

Верую, Господи, верую,
В славу и силу Твою.
Птицу сомнения серую
Денно и ночью гоню.

Знаю: ничто не сравнится
С мерой Твоею любви.
Жаль только, серая птица
Шепчет во сне: «Не гони».

Тайно ко мне проникает
Трепет и голос её.
Чем-то, всё чем-то смущает
Он убежденье моё.

Взверую, Господи, взверую
Пуще в величья Твои:
Птицу сомнения серую
Ты от меня прогони!

В чужедальной стороне
Я страдаю одиноко.
Боже, Боже, Ты ко мне
Обрати на милость око.

Ты прислушайся к молитве,
К сердца горестной мольбе,
Что вечерни и хвалитны
Правит истово Тебе.

Облегчи мои печали
И надеждой облеку...
Ах, из такой мне дали
Не узреть Твоей руки!

ЗВЕЗДА РОЖДЕСТВА

Всё также восхитительно и смело,
Как много сотен лет тому назад,
Звезда над Вифлиемом всё горела
На удивление пасомых стад.

Земное небо слепнет за метелью,
Часы ночные весело бегут,
И над вселенской мирной колыбелью
Струится ладан, мирра и уют.

Земля укрыта одеялом снежным,
Зима заткала белым всё холстом,
И колыбель, где с радостью безбрежной
Родился новый мир, обещанный Христом.

В ЭТОМ МИРЕ ЕСТЬ МЕСТО ДЛЯ ВСЕХ...

Как только я услышала эти слова, мой мозг погрузился в долгие раздумья, длиною в полторы недели, если не больше.

Обдумав всё, я почувствовала себя ничтожно маленьким существом, и это чувство дало мне стимул посмотреть на мир совершенно под иным углом.

Дорогой мой друг, ты даже не представляешь, сколько в мире удивительных, талантливых, умных, очаровательных людей. Ты даже не можешь представить, сколько огоньков в глазах зажигаются в одну секунду. Представь, сколько удивительных и неповторимых историй происходит с человеком в одну минуту твоей жизни. Ты не сможешь представить, сколько слёз пролито в быстро исчезнувшую секунду твоей жизни.

Столько людей, и каждый уникален! У всех свой особенный жизненный путь. Запомни, такого, как ты, до тебя не было и уже не будет. Будут и были похожие люди, но не ты...

Поэтому сделай себя яркой частичкой этой жизни. Зажги в сердце другого человека давно потухший огонек.

Школьная жизнь заставляет нас бояться ошибок и думать о том, как наш ответ или наше мнение оценит учитель. Но это ведь неправильно! Спотыкайся, набивай себе шишки, падай, но только для того, чтобы встать и подняться выше! Не думай об идеале, его нет! Не старайся быть чьей-то копией, будь оригинальной версией себя самого, ведь жизнь, которую ты хочешь скопировать, уже прожита, поэтому время проживать свою неповторимую историю! Только подумай, сколько времени у тебя осталось для того, чтобы ты сделал то, о чем только мечтаешь.

«Моложе, чем сегодня, ты уже не будешь...».

Я просто впала в уныние, подумав о том, сколько же интересных людей пройдёт мимо меня... Я даже не буду знать о их существовании.

Поэтому я ещё больше начала ценить людей, которые со мной рядом. Людей, которые разделяют не только моменты радости, но и ношу самых сложных испытаний. Людей, с

которыми комфортно болтать не уставая часами напролет или молчать, находясь где-то далеко-далеко в своих мыслях.

«Мечтательница никогда и не думала, что нет большего счастья, чем радоваться жизни или проводить вот такие дождливые осенние вечера в тёплой компании самых близких друзей, весело болтая обо всём на свете». В этом мире есть место для всех...

ВЛЮБЛЯЙСЯ В ЭТОТ МИР

Милая моя девочка, влюбляйся в этот удивительный мир. В каждый лучик солнышка, в каждую капельку осеннего дождя, в каждый тонкий аромат, в каждый оттенок жизни, в каждое прикосновение...

Чувствуй. Чувствуй, как тонкая струя воды в душе касается твоей кожи. Чувствуй, как ветер легонько дотрагивается до твоих волос. Чувствуй, как снежинка падает на твое лицо и быстро исчезает, оставив после себя теплеющий след... Как закрываются твои глаза в самый чудесный снегопад зимы... Как птица ласково поёт где-то в летнем лесу... Как грозовое облако приближается и уже готово озарить небо своими молниями.

Попробуй почувствовать эту жизнь... Влюбиться! Чтобы именно в твоих прекрасных глазах блистал огонек любви. Кто-то скажет, что ты просто идиот. Но я предпочитаю быть счастливым идиотом, который будет *проживать* свою жизнь, чем серьезным человеком, который не живёт, а существует...

ВСЁ ВНУТРИ НАС

Иногда хочется просто выйти на улицу и посмотреть на небо. На ночное небо... Оно такое таинственное и завораживающее. Звёзды как люди: их тысячи, нет – миллионы, но каждая сверкает по-своему. Невозможно сказать, кто из этих прелестных огоньков сияет ярче, ведь каждая прекрасна. Каждая одинокая звездочка, долго блуждая по просторам Вселенной, рано или поздно обретает свою семью, образуя

созвездие. Смотри на небо, сияющее миллионами огоньков, ты чувствуешь, будто стрелки часов стали неподвижны. В один миг всё, что тебя так волновало, – исчезло. Есть только ты и это *чудное мгновение*.

Я хочу рассказать о волшебстве, которое происходит с двумя разведёнными жизнью влюблёнными сердцами: на каком бы краю земли ты ни находился – одно небо для вас двоих. Огненный звездопад этой ночью наполнит сердце верой два томящихся от боли разлуки сердца.

Ночное время медленно уплывает, а за ним наступает рассвет. Вся природа просыпается, с новыми силами начиная новый день. Видя пленительный рассвет, я ловлю себя на мысли, какой же наш мир прекрасный. Как много приключений ждёт тебя в том месте, где солнце начинает путь, возможно, в последнем дне твоей жизни!

Именно в этот момент нужно поверить в себя, чтобы идти к своим заветным мечтам. Даже если однажды проснусь, а на улице огромные тучи, которые не дают прорваться солнечным лучам, я знаю, что всё это скоро пройдёт. Солнце всегда, рано или поздно, побеждает тьму. Его золотистые лучики светят ярче и ярче с каждым днём. Тогда почему человек не может быть солнцем? Потому что человек – это тоже Вселенная. *Солнце, звёзды, галактики – всё это внутри нас.*

ВЬЮГА ПЛАЧЕТ ЗА ОКНОМ

Мой милый друг, давай вместе укутаемся в огромный плед и согреем наши руки чашкой горячего чая. Ты любишь малиновый чай? Я просто обожаю! Аромат малинового варенья уносит меня в детство к моей любимой бабушке. Почему твой взгляд блуждает, моля о помощи, но ты сидишь безмолвно?

Послушай, ты не в порядке, если каждый день чувство подавленности преследует тебя... Ты не в порядке, если каждое утро ты мечтаешь о том, чтобы скорее пришла темная ночь. Ты не в порядке, если просто так, лёжа в темноте, вдруг по твоей нежной щеке течёт ледяная слеза боли. Та самая боль, которая так глубоко спряталась в твоём большом сердце, которое жаждет любви, но вынуждено находиться в оковах

страха предательства. Каждый момент, который ранил маленького человечка внутри тебя, всё ещё притаившись, колет маленькой иголкой в самые уязвимые места и не даёт тебе вновь открыться людям. Предательство друзей, невзаимная первая любовь, непонимание родителей, непринятие обществом и многие другие истории, которые терзают тебя, словно ночной кошмар... Всё это как камень, который тянет тебя ко дну. Я не буду говорить, как легко выбросить этот камень и жить счастливо. Я хочу сказать, что этих людей ты запомнишь на всю жизнь. Как бы ты ни хотел стереть их из своей памяти – эти люди будут жить в последнем осколочке твоего израненного сердца до самого конца, пока оно не перестанет биться. Ты всё равно будешь чувствовать лёгкое покалывание при упоминании имён тех, кто предал твоё доверие. Ты никогда не сможешь забыть тот самый смех... Но однажды ты проснешься и поймёшь, что всё это – просто воспоминания. Мы так привыкли скрывать свои чувства и говорить «Я в порядке», что даже не можем отличить, когда тебе пора уже не говорить, а кричать о помощи. Нужно иметь большое мужество, чтобы сказать своим близким «Я НЕ В ПОРЯДКЕ».

Слышишь, это вьюга шепчет за окном. Возможно, она так плачет...

О ЛЮБВИ

О любви немало песен
И возвышенных стихов.
Мир влюблённых – он чудесен,
Без мелодий и без слов.

Холод жуткий, вьюга кружит –
Все дороги замело.
Облик милый всё разрушит
И вольёт в тебя тепло.

Носим душу не в скелете
И костями не скрипим.
Счастлив тот на белом свете,
Кто нас любит и любим.

О любви немало песен
И возвышенных стихов.
Мир влюблённых – он чудесен
Без мелодий и без слов.

ЖИТЬ БЕЗ ЛЮБВИ...

Жить без любви, быть может, легче,
Но в этой жизни смысла нет.
Уж лучше час кружиться в смерче,
Чем камнем пролежать сто лет.

Любовь, поверь, даров не просит.
Любовь – узнай – лишь отдаёт.
Любовь не врёт, не перевозносит
И в плен без чувства не берёт.

Любовь мечты не разрушает!
Любовь есть чудо на Земле!
Кто любит сердцем – расцветает!
Кто ждёт – скитается во мгле.

ИММУНИТЕТ

День погожий. Снег пушистый.
Воздух свежий и густой.
Путь далекий, путь тернистый,
Но дорога не впервой.

Если любишь, все преграды
Для тебя всего лишь пыль.
Те, кто чувствами богаты,
Прошагают сотни миль.

Всё на свете им подвластно,
В их глазах сияет свет,
Даже вирус слать – напрасно,
Ведь любовь – иммунитет.

ПРИКЛЮЧЕНИЯ В ЛЕСУ

Гулял однажды я в лесу –
Увидел рыжую лису.
Она бежала
От меня неподалёку.
Потом увидел я сороку,
Которая сидела на сосне...

И вот брожу по лесу,
Словно я во сне.
Но нет!.. Это наяву
Довелось увидеть мне
Серую сову.
Она была большой –
И я сразу от неё ушёл.
Из леса убежать собрался,
Потому что испугался.
В лесу ещё я походил –
Между деревьями бродил.
Устал, присел –
Уже вернуться я хотел.
Много в лесу я повидал.
Даже на травке полежал.
Пришёл домой,
А в лес я больше –
Ни ногой.

РУЧЕЁК

В одном лесу пробился ручеёк.
Куда глаза глядят – туда и тёк.
Пили воду с ручейка
И взрослые, и дети.
Попив воды,
Становились здоровее
Всех на белом свете.
А ручеёк плывёт себе издалека.

В ручейке была лечебная вода.
Попив её,
Люди не болели никогда.
Солнце на ручей глядело свысока
И улыбалось.
Солнце нагревало воду ручейка –
И вода в ручье
Солнцу засмеялась.
Был прекрасный
Тёплый день.
Ручей бежал
Через жару и тень.
Все люди из него воду набирали,
Приносили в дом,
Кувшины заполняли.
А ручеек течёт всё дальше.
В журчаньи нет ни капли фальши.
Места становятся всё краше.
Ручей течёт через леса, поля,
Плывет вода в далекие моря-края.

Эссе памяці

«**В**ставай, страна огромная, Вставай на смертный бой С фашистской силой темною, С проклятою ордой!». Война – это непроходящая человеческая боль, память о прошлом, о величайших человеческих жертвах и потерях. Она оставила свой кровавый след на всем советском пространстве. Не было семьи, которую не потрясло, не сотрясло бы это горе – встреча с кровожадной войной.

«**О**дна на всех. Мы за ценой не постоим!». Победа! Она слагалась из усилий всех сынов и дочерей на тот момент единой большой Родины и несломленного духа каждого в отдельности человека. Победа – это дар нам всем, чтобы мы могли спокойно учиться, честно трудиться на благо нашей Родины.

«**И** на груди его светилась Медаль за город Будапешт». С невероятным усилием солдаты рвали мертвый хват блокад. Свидетелем всего становилось небо, которое стало словно решето от пулевых отверстий. Солдаты погибали под пулями, их кровь проливалась рекою. Мужество воинов смотрело смерти прямо в глаза. Они шли в объятия свинца, защищая своих любимых и родных, свой дом, свою веру, свою Родину. Они отдавали свои жизни за жизни других!..

«**Н**е в землю нашу легли когда-то, А превратились в белых журавлей». Похоронок одна за другой приходили в дома, к семьям. В ответ на них – лишь душераздирающие крики и горячие слёзы, обжигающие лица родных. Наша земля удобрена солдатской кровью. Все погибшие – наши защитники, которые проросли цветами на полях сражений. В память о невернувшихся героях в небе трубят журавли, шепчет трава на лугах и горит вечный огонь памяти в наших сердцах.

«**А**х, война, что ж ты сделала, подлая: Стали тихими наши дворы, Наши мальчики головы подняли – Повзрослели они до поры, На пороге едва помаячили и ушли, за солдатом – солдат... До свидания, мальчики! Мальчики, Постарайтесь вернуться назад». Не сосчитать, сколько покалеченных душ оставила после себя война... Несмотря ни на что, люди терпе-

ли, любили, ждали и верили ... Вера! Вот то, что объединяло всех: вера в Победу, вера в лучшее! В каждом жила надежда на встречу: матерей – с сыновьями, детей – с отцами, встреча с любимым человеком. И в том победном мае прошли солдаты по улицам, оглушая всех звоном своих медалей и орденов. Мы должны помнить: мы не имеем права забывать наше прошлое, иначе оно снова может возвратиться...

СТО ДВАДЦАТЬ ПЯТЬ БЛОКАДНЫХ ГРАММ

Ленинград. Восьмое сентября.
Громом до нас докатилась война.
И этот сорок первый год
Запомнил каждый, чьё сердце не врёт.

Стоит Ленинград. Блокады кольцо.
Голодную тенью покрыто лицо.
С огнём и кровью пополам
Сто двадцать пять блокадных грамм.

Хлебный талон, храня у сердца,
Каждый мечтает вволю наесться.
Неизмеримо большая цена
У этой потёртой бумаги клочка.

Мы веселились, играли гурьбой,
С санок катились над быстрой рекой.
Только веселье уже не для нас:
Трупы на санках везут в скорбный час...

Бедная мать для голодных детей
Обои сдирала во мраке ночей.
В кровь стёртые пальцы твердят об одном:
Обои вдруг стали хлеба куском.

Рвались на части сердца матерей,
Когда на ветру хоронили детей,
Истерзанных голодом, болью, тоской –
Горе такое не снимешь рукой.

Не смея взять даже хлебную крошку,
Со смертью играя не понарошку,
Пекарь, голодом измождённый,
Муками на смерть судьбой обречённый.

Не было слаще хлеба куска.
Пусть в нём не найдёшь ни муки, ни яйца,
Где в тесте опилки, обои и жмых.
Сто двадцать пять – поделить на двоих...

Зимняя Ладога – путь ко спасенью.
Мчатся полуторки лёгкой мишенью.
Неверный манёвр. Слышен треск кромки льда.
Из цепи машин одна в воду ушла...

Пискарёвское кладбище. Не видно конца.
Не скрыть убитого горем лица.
Здесь матери, дети, отцы и мужья –
В молчании лежит ленинградцев семья.
Девять сотен мучительных дней,
Что стоили жизни тысяч людей,
Не сломленных голодом, смертью, врагом,
Не покорённых фашистской ордой.

Нам надо помнить, какую ценой
Выстоял город над синей Невой.
Запомни сам и детям своим накажи,
Ведь память нужна не мёртвым –
Память нужна живым!

ПРОЩАНИЕ ЗИМЕ

Твои белые перья.
холодных ветров гулкие вздохи.
дорогая, поверь мне,
скучаю по тебе я в весны суматохе...

иду, глазами в тёмное небо –
под дождём этим жду привычной прохлады.
словить снежинку и, хоть грубо,
узреть мгновенье жизни её было б наградой.

малые почки, а лучше б инея узоры,
игриво смотрят на меня.
летят под облаками пташки-танцоры:
«о, как мы рады видеть родные края!»

терзает сердце тоска,
памяти проигрыватель в голове сломан.
мечта моя весьма низка –
скорей вернуть сезон этот, мерцающих звоночков гомон.

нет чернил, не увижу твоего письма...
гонимая теплом, убегаешь, бель с собою унося,
до встречи, только не прощай, зима!..
хотелось мне, чтоб была ты со мною всегда.

ИДЕИ О ПУТИ

«Жизнь – прямая линия» –
Так нам обычно говорят.
И разве в вас уныния
эти мысли не творят?

Раз линия – может, верёвка?
И, думая аккуратно,
Пройти по какой можно ловко?
Точно, канат!

Ходьба по канату требует внимания,
Сохранности, внутреннего рвения...
Пойдёт чего отрицание –
И – бах! – выйдет падение.

В другой день всё выйдет, не сейчас,
«Не расстраивайся, –
Скажет неведующий тотчас.
И под ситуацию подстраивайся».

Кто-то со стороны кричит:
«Иди дальше, акробат!».
И в конце, коль повезёт, вручит
Никому не нужный сертификат.

Боишься? Вокруг пустота.
Спину ровнее, голову выше.
С высоты всё равно не видно ни черта.
«Главное, говори потише!».

«Всё будет, главное – дождаться...» –
Сидят и ждут. А ждут чего, простите?
«...и настоящему не сопротивляться» –
Судьба предreshена, не благодарите.

Да, с неизменным бытием тот канат
Скорее под потолком петлёй повиснет.
Концу такому кто будет рад?
От бездействия мозг у любого скиснет.

И что? Вам нравится такое?
Неужто друг друга не жаль?
Оставьте других вы в покое,
Не мучьте – очевидна мораль!

Жизнь ведь не прямая линия –
Эта мысль мне больше по душе.
Все распустья, повороты, извилины
Не подходят под то убогое клише.

Мы – властители своей судьбы.

скоро день настанет новый
он скрывает за спиной
дар уже давно готовый
но полученный тобой
может быть, когда основа
твоего земного дня –
пребывание во слове
величайшего Царя
и ведь Дух Святой нисходит
ярче всякого огня
нашими ногами ходит
людям отдаёт себя
он нежнее ветерка
мягче маминой подушки
он белей, чем облака
шепчет в каждые он ушки
покажи же мне себя
постараюсь быть послушней
хорошо, что мы друзья
хорошо, что ты мне нужный

ах, зелёный паровоз
ты куда меня повез
солнце, зелень и цветы
исчезают, как мечты
вянут медленно на небе
замков облачных приметы
стелют тенью голубой
словно скатертью покой
ты меня везёшь на солнце
на него смотрю в оконце
и как парус черный дым
мир мне кажется другим

счастье не приносит счастье
и полный мир не принесёт
откуда знаешь, может быть, проклятье
мечтой на твою душу упадёт

а выбор есть?.. да... лишь один
за светом ты или за тьмою
пойдёшь, пройдя мимо картин
со всею красотой земною

себя отдать судьбе
что человеку неизвестна
мечты оставить на кресте
где им и место

а зная цену
готов её ты заплатить
и не отдать всё время тлену
не для себя его прожить?

Смотря сквозь тусклое стекло, идти за светом
на ощупь, как слепой котёнок, лишь на зов
за словом, за призывом, за ответом
и быстро, и так медленно под кров

ДОЖДЬ

волосы мои мокрые расчёсаны им
в дожде Твоя слава, излитая в мир
вождь
но можно сказать и царь и владыка
чья сила безмерно велика

стакан печали пролит
сквозь лужу он говорит
что есть здесь любовь и книга
здесь яблоки и клубника

готова ли ты отказаться
от всех печалей своих
и радостям полно отдаться
зная о днях не мирских?

Слово спасения
грома оно яснее
услышав его, ты знаешь
будет дождь, но ты убегаешь

дождь бывает не грозный
он ещё и смывает
то, что имеет знак ложный
то, что любовь проклинаяет

в знойный день он спасенье
жажду дождь утоляет
и от грядущих мучений
тело собой закрывает

я говорила вначале
волосы дождь расчесал
много было печалей
лечь он не перестал

ПРОСНИСЬ

Звездочки на стекле исчезли,
Стоило лишь провести тряпкой.
Ты сидишь в кресле,
Смотришь, как пропадают звезды.
А я все еще в соседней комнате.
Залипаю в экран.
Горы мусора все больше,
А я не меняюсь.
Смотрю в окно.
Там тысячи звезд,
Но какие из них не нарисованы краской?
Как в полудреме.
Уже и не различить.
И я размазан по столу.
Наверное, уже не проснусь.

А ты только не засыпай.
Впереди целая ночь.
И только звезды излучают хоть какой-то свет.
Они ведь важнее солнца.
Так что не закрывай глаза.
И если ты уже спишь,
От чего мне даже жаль,
То прошу, проснись.

Проснись...

Проснись...

Проснись и убери мусор.

ПЕПЕЛ

Чужие слова застревают в груди.
Ты лишь небрежно их скинь,
Будто с сигареты пепел.
Потухла? Держи зажигалку.
Нужно все докурить,
Чтобы больше впустить в себя яда.
Боишься? Опять?
Что же мне с этим делать?
Нужно все это сжечь.

А я все жду, пока утихнет ветер.
Но что бы я потом ни делал, остается пепел.
У зажигалки функция одна,
Но применений уйма.
Жаль, лишь итог один.
Любой огонь рожден сжигать дотла.
Это его проклятье
И его же дар.
Но как бы ни жалел огонь,
Всегда больнее пеплу.
Ведь только он весь выгорел, до капли.

А пепел-то... Кто?

Поверить ли гаданью?
Вот вопрос:
Пророчей ли судьбине покориться?
И гордость в омут бросить и проститься
С тоскою в сердце, с проклятой душой?
Прожить ли то, что мне отдано роком?
В смятеньи тихом, с свергнутым пороком,
Прожить ли то, что мне отдано роком?
Поверить ли гаданью, в самом деле,
И сдаться страху без борьбы и цели,
Беспечность позабыв, как сладкий сон?
Уйти навек и без прощения, без цели
И веры в то, что мир еще живет.

ВЕСНА

– Куда мы катимся? – спросил себя Кириллов, идя по сырому лесу. Его резиновые сапоги опускались в болотистую землю. На плечах – тяжёлый рюкзак с провизией. Идти было тяжело, и дыхание сбивалось. «Весна, чего ты хотел? Мы воспринимаем свое имя синонимом вселенской власти, ведём себя, как хозяева, а между тем, так ничтожны и слабы перед своими пороками. Перед лицом зависти, ненасытности, ненависти. Грехи, погубившие Вавилонскую башню, Помпеи... Разрушители империй, причина всех бед. Из-за них человек не может принять мечтания, надежды превращаются в прах. Люди боятся конца света: астероид упадет на Землю... О, не волнуйтесь, мы сделаем это сами. Так держать!».

– Птицы... поют... весна... символ надежды. Начало. Может, может есть?.. Да, человек превращает всё и самого себя в ничто, но разве ничто не есть начало всего сущего?

– О, человек, не обольщайся...

ВОСЕНЬСКАЯ МЕЛОДЫЯ

Гучаць матывы восеньскай мелодыі.
Я чую іх самотны пераліў.
Іграе верасень сваю рапсодыю.
Яго я творчасці адчуў прыліў.
Кастрычнік ціха нешта шэпча.
Ён хутка заспявае свой раманс.
Музычнай лірай сэрца лечыць
І дорыць радасць мне падчас.
Па струнах сыпне жоўты лістапад
І заварожыць глыбінёй сваёй душы,
Санет зайграе свой на новы лад –
І наталюся музыкай я восеньскай цішы.

АПОШНІ ДЗЕНЬ ВОСЕНІ

Складае восень свой апошні чамадан,
Сабраўшы золата багаты скарб.
Яе збіраецца далёка караван,
Сюды праз год вярнуцца каб.
Сядзіць у першым возе лістапад
З набітымі кішэнямі дабра.
Сабраў лістоў пажоўклых стос
І жменьку невялічкую цяпла.
Маркотна дождж укладвае ў свой воз
Кавалкі цёмна-шэрых хмар.
Ён апусціў нясмела нос
І паглядае на зімовы каляндар.
Каля апошняй скрыні сталая кабета
Адлігу складвае ў дзіравыя мяхі.
Не хочацца з'язджаць ёй згэтуль,
Бармоча: «Не паеду нацянькі...».
У поўнач караван кранецца з месца
І паплыве над дахамі дамоў.
Зіма на пяткі наступае ім, здаецца,
Паваражыць каб над зямлёю зноў.

НОВЫ СВЕТА У ГАРОДНІ

Прыехаўшы на канікулы ў свой родны горад Гродна, я прайшоўся па вуліцах Новага Свету і вырашыў пагутарыць з рознымі людзьмі розных узростаў і пацікавіцца, ці ведаюць яны што-небудзь пра Новы Свет. Правёўшы некаторы час у пошуках людзей, якія змаглі са мной пагаварыць, я для сябе зрабіў невялікую выснову: частка моладзі нават не ведала аб такой назве ў нашым горадзе, іншыя ж чулі аб Новым Свеце – чыталі на шылдзе перад атэлем. Толькі старэйшае пакаленне здолела расказаць, што гэтыя будынкi маюць вялікую і цікавую гістарычную каштоўнасць, дзе жылі як выбітныя людзі, так і звычайныя.

Калі задаць сабе пытанне, што сабою ўяўляе Гродна, то можна смела казаць, што гэты горад з вялікай гісторыяй, які захаваў прыгажосць вуліц і завулкаў, гукі званоў царквы і касцёлаў, шматлікія гістарычныя будынкi і іх архітэктур. Тут засталіся гістарычныя будынкi ХХ ст. У апошні час зберажэнне аўтэнтчнага аблічча гістарычных гарадоў становіцца важнай праблемай у нашай краіне. У Гродне захаваліся помнікі розных часоў, у тым ліку і ХХ ст., 20–30-я гады якога стварылі цэлы гарадскі раён – Новы Свет, па сутнасці, яны акаляюць старажытную частку Гродна дадатковымі жылымі кварталамі. Галоўным чынам будаўніцтва было сканцэнтравана ў паўночнай частцы горада за рэчкай Гараднічанкай... Ціхія вулкі, маленькія, але вельмі прыгожыя, драўляныя і цагляныя асабнякі, непаўторны дух правінцыяльнага, але гордага за сваё мінулае горада.

Больш чым за 140 гадоў прайшло з таго часу, калі на выкупленых у князёў Друцкіх-Любецкіх землях маёнтка Станіславава ўзнік раён горада Гродна Новы Свет. Датай яго народзінаў можна лічыць 24 чэрвеня 1875 года, калі прадмесце Новы Свет было ўключана ў склад горада.

Назва Новы Свет шырока распаўсюджана ў Польшчы. Самы вядомы – гэты Новы Свет у Варшаве, але ёсць такая назва і ў Беластоку, Катавіцах і іншых польскіх гарадах. Магчыма, і да нас гэты назва прыйшла з суседняй краіны. Перад Першай сусветнай вайной Новы Свет займаў вялікую тэрыторыю, якая

ахоплівала частку горада на поўнач ад вуліцы 1 Мая і да сучаснай вуліцы 17 верасня.

Тады быў забудаваны толькі паўднёвы бок гэтай вуліцы. Паміж 1915 і 1920 гг. будаўніцтва ў горадзе, і ў тым ліку ў Новым Свеце, не вялося.

У 20–30-я гады ХХ ст. Гродна знаходзіўся ў складзе Другой Рэчы Паспалітай. У гэты час актыўна забудоўваецца раён, які і сёння мы называем Новым Светам і лакалізуем яго ў квартале вуліц Астроўскага (былая Панятоўскага), Горкага (Грандзіцкая), Дзяржынскага (Нарутовіча), Міцкевіча, 17 верасня (11 ліпеня). Назву звязваюць з Новым Светам у сувязі з будаўніцтвам дамоў заможнымі асобамі. Гэты тапонім распаўсюджваўся таксама на раён будынкаў паміж вуліцамі Астроўскага і 17 верасня і да вуліцы Горкага.

Асаблівы выгляд Новы Свет набывае ў 20–30-я гады ХХ ст. Гэты раён мае важнае значэнне для Гродна ў сувязі з яго архітэктурай. Менавіта ў 20–30-я гады ў горадзе будуюцца жылыя дамы ў стылі канструктывізму, гэта значыць, як пішацца ў тлумачальным слоўніку, – напрамак у мастацтве ХХ ст., які імкнецца да максімальнай выразнасці і эканамічнасці форм, да агалення іх тэхнічнай асновы. Але адна з галоўных яго рысаў – гэта стварэнне зручнага і камфортнага жылля. У Беларусі захавалася невялікая колькасць архітэктурных аб’ектаў, пабудаваных у гэтым стылі, асабліва няшмат жылых дамоў. І сёння Новы Свет з’яўляецца раёнам, дзе захаваліся помнікі як мураванага, так і драўлянага канструктывізму. Яны сапраўды з’яўляюцца ўжо помнікамі, але пакуль не прызнанымі.

Напрыканцы 1930-х гг. завяршылася фарміраванне Новага Свету, якое працягвалася больш чым палову стагоддзя і ахапіла раён сучасных вуліц – 1 Мая, Акадэмічнай, Багдановіча, Валковіча, 17 верасня, Дзяржынскага, Астроўскага, Рэйманта, Розы Люксембург, Славацкага, Ватуціна, Горкага, Міцкевіча, Бялінскага. На поўначы ён межаваў з адным з найбольш цікавых гістарычных раёнаў Гродна – Гарадніцай, забудаванай у часы староства Антонія Тызенгаўза.

Вялікую цікавасць уяўляюць таксама помнікі мураванага будаўніцтва тых часоў. Да нашых дзён цудам захаваліся практычна ў першародным выглядзе драўляныя і каменныя будынкі, пабудаваныя некалькі стагоддзяў таму ў стылі польскага і

рускага мадэрну з выкарыстаннем эклектычных і канструктывісцкіх матываў. Гэта акуратныя дамы, абкружаныя зелянінай, ствараюць добрае ўражанне, нягледзячы на прастату свайго аб'ёму. Асабліва добры іх эканомны і функцыянальна прадуманы план. У гэтых дамах сціпласць канструктывісцкіх форм не падаецца аскетычнай. Стыль канструктывізм захаваўся на вуліцах Цаглянай, на рагу вуліц Славацкага і 17 верасня, Бялінскага.

Гарадзенская журналістка Наталля Канюк, якая працуе ў газеце «Вячэрні Гродна», у 2012 годзе надрукавала артыкул пра казачную хатку, якая стаіць у Новым Свеце; аўтар распавядае, што дамы ўзводзіліся не толькі ў стылі канструктывізму, ёсць пабудовы ў стылі функцыяналізму, утрымліваюць неабарочныя тэндэнцыі, напрыклад жылы будынак на рагу вуліц 17 верасня і Славацкага, ці неакласічныя тэндэнцыі, будынак на вул. Рэйманта. Трэба адзначыць, што захаваліся не толькі будынкі, але і дэкаратыўныя элементы тых часоў – упрыгожванні вокнаў, дзверы, ручкі, дэкор фасадаў.

Дамы ў Гродне ўзводзілі польскія «асаднікі». Гэта перасяленцы – вайскоўцы Войска Польскага, якія выйшлі ў адстаўку, і іх сем'і, а таксама грамадзянскія перасяленцы, якія атрымалі пасля заканчэння савецка-польскай вайны і пазней зямельныя надзелы на тэрыторыях Заходняй Украіны і Заходняй Беларусі. У 20–30-я гады ХХ стагоддзя яны рабілі падрадчыкам заказ на будаўніцтва па ўжо гатовых каталогах і тыпавых праектах.

На рагу вуліц 17 верасня і Славацкага доўгі час здзіўляў сваім выглядам цагляны дом на два паверхі. Шмат'ярусны, пакрыты чарапіцай дах, мезанін з бетонным балконам, вялікая колькасць мансардных вокнаў, некалькі ганкаў і веранда, якая выходзіць у сад – вось што ў першую чаргу кідалася ў вочы падарожнікам. Архітэктурны стиль тут асаблівы, блізкі да канструктывізму, але больш кампазітны.

Гэты дом, між тым, мае сваю выключную гісторыю. Аказваецца, ён быў пабудаваны на зямлі, якая належала князю Друцкаму-Любецкаму, што ў 1932 годзе быў ветэрынарным лекарам. Гаспадар займаў увесь першы паверх, а другі паверх здаваў Баляславу Журакоўскаму – начальніку ведамства кіравання акцызамі і манаполіямі, які прыбыў у Гродна з жонкай і

трохмесячным сынам Багданам ў пачатку 1934 года, апошнія гады жыцця якога цесна звязаны са згаданым домам.

У 2012 годзе дом быў выстаўлены на аўкцыён, набыты інвестарам і ўжо ў 2015 годзе тут размясціўся апартаменты. Дом не з'яўляецца помнікам архітэктуры, таму яго адрамантавалі, а не адрэстаўравалі, пасля чаго ён назаўсёды, мабыць, страціў свой непаўторны выгляд...

Забудова гродзенскіх вуліц Чкалава і Асіпенкі да гэтага часу не звяртае на сябе ўвагі даследчыкаў архітэктуры і гісторыкаў. Аднак акурат у гэтым раёне знаходзіцца так званая Настаўніцкая калонія, знакамітая адразу некалькімі жылымі, гаспадарчымі і грамадскімі будынкамі, узведзенымі ў стылі драўлянага канструктывізму.

1920–1930-я гады – час, калі Гродна быў часткай Польскай рэспублікі, Другой Рэчы Паспалітай. І хаця Гродна ў Беларусі, таксама як і Львоў ва Украіне ці Вільня ў Літве, лічыліся цэнтрамі польскай культуры на ўсходніх Крэсах, людзей, якія маглі б гэтую польскую культуру ў нашым горадзе прэзентаваць, было насамрэч вельмі няшмат.

Беларускі пісьменнік Уладзімір Садоўскі ў 2014 годзе выпусціў брашурку ў выглядзе экскурсіі па Новым Свеце, у якой большую частку займаюць фотаздымкі. Вось што ў ёй пішацца: «Крэсы ўсходнія – паўафіцыйная назва ўсходніх земляў Польскай Рэспублікі 1919–1939 гадоў. Афіцыйна іх маглі называць “усходнія ваяводстваў”. Мяжа паміж “крэсамі” і цэнтральнай Польшчай умоўна праходзіць па так званай “лініі Керзона”. У склад “крэсаў” уваходзілі: частка Львоўскага ваяводства, Наваградскае, Палескае, Віленскае, Станіслаўскае, Тарнопальскае, Валынскае ваяводства і частка Беластоцкага ваяводства. Цяпер гэтыя землі падзеленыя паміж чатырма краінамі: Беларуссю, Польшчай, Украінай і Літвой».

У Гродне не было ўніверсітэта, ніякіх інстытутаў ці буйных навуковых і культурна-асветніцкіх цэнтраў. Апрача невялікай колькасці настаўнікаў, лекараў і інжынераў, асноўную колькасць польскага насельніцтва горада складала даволі абыякавае да нацыянальных спраў мяшчанства каталіцкага веравызнання, якому даволі выгадна было быць польскім у тагачаснай сітуацыі. Культурнае жыццё горада трымалася галоўным чынам на такіх выдатных інтэлігентах мясцовага паходжання, як Юзаф

Ядкоўскі, Ян Каханоўскі, Станіслаў Жыўна, якія заклалі культурныя і асветныя ўстановы, што існуюць у Гродне да сённяшняга дня – запарк, гісторыка-археалагічны музей і музей прыроды.

Толькі ў сярэдзіне 1930-х гадоў польскі ўрад пачаў рэалізоўваць мерапрыемствы, якія спрыялі больш інтэнсіўнаму развіццю адукацыі. Менавіта тады на месцы былой крываватай вуліцы Глінянай была закладзена новая вуліца Жвіркі і новая вуліца Вігуры – у гонар двух польскіх лётчыкаў, якія ў 1929 годзе абляцелі ўсю Еўропу, загінулі ў 1932 годзе. Раён гэтых вуліц атрымаў назву «Настаўніцкая калонія» і быў пабудаваны па спецыяльным комплексным праекце. Асновай калоніі стала ўзведзеная пры вуліцы Базыліянскай (цяпер Лермантава) агульная школа № 8 (цяпер спецыяльная школа № 4). А крыху пад горкай, у раёне вуліц Жвіркі і Вігуры, пабудавана каля дзесяці драўляных будынкаў для настаўнікаў новай школы і ўсяго горада. Выпадкі выкарыстання дрэва ў якасці будаўнічага матэрыялу для пабудовы ў такім, сучасным для першай паловы XX стагоддзя, стылі, як канструктывізм, вельмі рэдкія і сустракаюцца толькі на тэрыторыі былой міжваеннай Польшчы, у прыватнасці ў Заходняй Беларусі і Украіне. Наяўнасць жа цэлага комплексу такіх будынкаў – адзінкавы выпадак, які надае забудове вуліц Жвіркі і Вігуры архітэктурную каштоўнасць еўрапейскага маштабу.

Пасля Другой сусветнай вайны будынкi працягвалі служыць людзям. Пастаянныя дабудовы (асабліва ўзвядзенне веранд і ганкаў, замена аканіц і інш.) змянілі выгляд некаторых дамоў, але гэта ніяк не паўплывала на каларыт і гістарычную каштоўнасць.

У Новым Свеце, дарэчы, многія будынкi названы ў гонар знакамітых жыхароў таго часу. Тут захаваліся крама Яблонскага, дамы Ярашэвіча і гісторыка Мілюціна, аптэка Юдэйкі, дамы інжынера Высоцкага і лекара Беклемішава, а таксама Астроўскага, беларускага настаўніка Федарука, палітычнага дзеяча Прытыцкага, паэта Багдановіча і многія іншыя. Стаяць і сёння будынкi былой акруговай бальніцы. Тут жа і былы «татарскі дом», а таксама даліна ручая Юрыдзікі і Залатая горка. Безумоўна, кожны з гэтых гістарычных аб'ектаў варты ўвайсці ў лік архітэктурных помнікаў краіны.

Вельмі важным для вывучэння Новага Свету з'яўляецца збор успамінаў людзей, што могуць апісаць раён і горад тых часоў, адзін з іх – Здзіслаў Цыпельт, які нарадзіўся і жыў у Гродне. Ён быў генералам брыгады, лётчыкам-выпрабавальнікам. У яго ўспамінах пра Новы Свет можна знайсці дакладныя апісанні дроўнага рынку, вуліц Грандзіцкай, Міцкевіча, 11 лістапада. Па сутнасці, яго ўспаміны дазваляюць аднавіць жыццё Новага Свету: «Месцы, якія ўзгадваю праз шмат гадоў, іх вобраз вельмі добра захаваўся ў маёй памяці, што нават сучасныя вобразы не перакрэслілі яго. Увесь час бачу даўнюю вул. Грандзіцкую і прылягаючы да яе рынак». Цікава, што напісанне ўспамінаў пра Гродна мае дату 22 красавіка 1994 года. На наступны дзень Здзіслаў Цыпельт памёр.

Новы Свет – гэта не толькі адметны гістарычны і архітэктурны раён Гродна, які патрабуе аховы і даследавання, але гэта і духоўны здабытак горада, які, на жаль, знікае, але застаецца ў нашай памяці. На мой погляд, неабходна прыняць меры па яго захаванні і наданні пабудовам Новага Свету статусу помнікаў архітэктурны, а сам раён уключыць у межы гістарычнага цэнтра нашага горада. Разбурэнне Новага Свету прывядзе да таго, што горад страціць арыгінальную і найбольш зялёную частку гістарычнага цэнтра, а самае галоўнае – парушыцца гістарычная памяць.

Марья Хмялькова

«...будет и наказание, и боль, но будет и счастье. Вот что значит – писать»

Бледная луна скромно светится у края окна. Полупрозрачные рваные облака плывут по темно-синему небу. Эта ночь ничем и никогда не будет прервана, никто и никогда не сможет забрать ее... Это своего рода пик года... Эмоциональный круг ада на секунду прерывается, чтобы этот день просто существовал в календаре. А хозяин ни за какие блага и не отдаст этого. Это все-таки определенно лучшее, чем я когда-либо владел или буду владеть.

Но сегодняшний день был другим. Как будто в сладкий до этого напиток забралась неприятная и острая горечь, прожигающая горло. Терпкий и горьковатый привкус гулял по сердцу, чувствуя себя как дома. Зеленые глаза устало переходили от одного к другому, не имея счастья найти приют этим темным вечером. По спокойной ночи недалеко от музыкального театра пронесся усталый вздох.

– Опоздала, прости.

Я резко обернулся. Слегка запыхавшаяся девушка в расстегнутом черном пальто и зимним румянцем на щеках радостно улыбалась. Почувствовалось, будто серые тучи лениво начали расползаться и давать место легкому зимнему солнцу. Теплая улыбка и ярко-красные чувства вперемешку с сияющими солнечными эмоциями. Острая улыбка, тонкие руки и сияющие глаза. Застегнутая до самой верхней пуговицы рубиновая блузка и кучка бессмысленных серебряных колец на руках. Приятные...

– О, точно! У меня есть твой любимый вишневый сок, будешь? – в голосе детская наивность и искренняя радость.

– Конечно, – я рвано улыбнулся. Легкая дрожь никак не могла уняться в первые минуты каждой нашей встречи. – Будешь выделяться – соком оболую.

– Не смешно!

Мягкий смех заполнил подъезд. Как теплое парное молоко, атмосфера растекалась по небольшой территории общего балкона. Две пары глаз, две пары рук, единый запах и чувства.

Тонкие струнки эмоций насквозь. Яркие осколки фраз наугад. Теплый свитер и огромные зимние ботинки. Так много слов витает в воздухе, и совершенно непонятно, как кто-то из нас умудряется их ловить.

Оглядываясь назад, я вижу бесконечные закладки для книг, разбросанные по всей квартире. Я вижу девушку в совершенно случайной рваной майке. Я вижу человека, подарившего мне осколок своего чудесного мира. И я определенно никогда не собираюсь его возвращать.

– Ты видишь луну? – я облокотился на подоконник и увлеченно указал куда-то в гущу облаков. – Красивая, правда?

– Тут ее нет, и меня уже раздражают эти шутки.

Я тихо засмеялся и спокойно продолжил смотреть на туманный городской пейзаж. Хотелось бы украсть кусочек этого сероватого неба и законсервировать где-нибудь. Хотелось бы остановить часы и оставить их себе навсегда. Хотелось бы вечно жить именно в таких моментах, не отвлекаясь на суету и глупость.

Ее легкие словно наполнились облачным небом и глупыми надеждами. Я видел, как зеленоватые глаза под легкой дымкой смотрят на меня, сквозь меня. Что вообще есть «я» в этом случае?..

Да, конечно, эта дорога мне абсолютно непонятна. Да, я понятия не имею, куда все это меня занесет. Но я хочу узнать. Я хочу войти в этот бешеный водоворот, оказаться в самом центре калейдоскопа бесконечных слов, эмоций и чувств. И я считаю, что имею право попробовать.

Я имею право быть нужным.

Я имею право быть любимым.

Я имею право жить.

ДАРЫ БЕЛАРУСИ

Беларусь я люблю за природы дары,
За такую её красоту неземную,
Что прекрасна во время любой поры.
В сердце образ всегда твой рисую:

Могучи, велики зелёны леса,
Древни и высоки деревья в них,
Весной слышны там птичьи голоса
И мхи растут средь ёлок вековых.

Восхищена я необъятностью полей,
В которых прорастает рожь иль травы.
Мне синий василёк из всех цветов милей
И пенье соловья среди дубравы!

Мне не забыть рассветов, голубых озёр,
завороживших чистотой своей и глубиной.
На земле плодородной цветочный ковёр –
То краски моей Беларуси родной!!!

ПРОЩАНИЕ ОТВЕРГНУТОЙ ЛЮБВИ!

Давно уж мысли прочь гоню
И знаю: ты меня не любишь...
Тебя я больше не виню:
С кем не судьба – того в себя не влюбишь.

Мне было жаль, мне было больно –
В душе боролась за твою любовь.
И вот настал тот миг – довольно!
Не полюблю тебя я вновь!..

Среди миров я вдруг застряла
И нет мне выхода назад...
Я без любви в ответ – завяла,
Увидев, что ты мне не рад.

Ах, если бы ты протянул мне руку –
Я б, никогда её не отпустив,
Жила, преодолая всякую разлуку
И радуясь тому, что ты здоров и жив.

Я лишь хочу, что б ты был счастлив –
Отрадой мне душевный твой покой.
Ты очень молод и уже талантлив –
Желаю верности в любви другой.

С тобой теперь прощаюсь навсегда.
Мне всё же нужно дальше жить...
Ты за любовь прости меня тогда –
Не стану ею больше тяготить...

Побледнела, погрустнела –
Боль сожгла тебя до тла...
Уже всё! Переболела –
Больше нет того тепла...

Это всё воспоминания
Потревоженной души –
Ни к чему теперь метания,
Боли в сердце потуши!

Жаль, что всё так обернулось:
Ты ошиблась, вновь одна!
Время вспять не повернулось...
Любовь до пепла сожжена!..

Страшно то, что он не знает:
Разбившись, жар твоей любви
О лёд бесстрастья погибает
И в кисее туманной тает...

Из-за него окаменело сердце...
Он океана слёз твоих не стоит...
Достойному открой однажды дверцы...
Разрушив камни, сердце успокоит.

И свет любви своей подаришь,
И верностью вознаградишь!
Ты больше крылья не опалишь
И душу светлой сохранишь!

ЛЮБОЎ І НАДЗЕЯ

«Машанька,
пішу табе з фронту. Мне тут цяжка без цябе, без тваёй усмешкі. Камандзір кажа, што падмацаванне прыбудзе толькі ў канцы тыдня. Гомель адсылае зусім «зялёных», вучыць усяму прыйдзеца нам. Дарма толькі час згубім.

Бачыў брата твайго, Ваську. У партызаны пайшоў, ведаеш? Прасіў перадаць, што вельмі сумуе. Пасля вайны абяцаў звадзіць цябе і Ленку ў кіно, потым у парк, а там на танцы. І я з вамі пайду. Толькі варта крыху патрываць. Веру, што перамога блізка.

Люблю цябе,
твой Іван».

«Машуня,
мы адступаем. Ежы з кожным днём усё менш і менш, есці хочацца ўсё больш і больш.

Кулі бяром нямецкія, таму што нашых не засталася. Спадзяёмся, што ў хуткім часе дойдзем да партызан, яны нам дапамогуць.

Як мама? Добра? Як у вас абстаноўка? Што кажуць? Я абяцаю, што яны не дойдуць да Масквы. Як толькі ты вернешся назад, у Мінск, мы пойдзем з табой на наша месца. Добра?

З любоўю і надзеяй,
твой Іван».

«Маша,
нас засталася пяцёра. Камандзір і мы, чацвёрта салдат. Сяргей моцна паранены. Не ведаем, ці дацягне да раніцы. Сам я чую дрэнна, асабліва на правае вуха.

Кажуць, што засталася жыць нам пару дзён. Але я ім не веру. Мы абавязкова сустрэнемся, Машанька!

Заўсёды памятаю пра цябе,
твой Іван».

«Марыя Сяргееўна,
піша Вам камандзір восемдзясят трэцяй стралковай дывізіі
капітан Коваль.

Паведамляю, што Нікіцін Іван Сцяпанавіч загінуў, абараняючы
Радзіму да апошняга. Прасіў перадаць Вам, каб вы працягвалі
жыць, бо Вам яшчэ сястру гадаваць, брата з фронту чакаць.

У канверце фотаздымкі, якія ён збіраўся адправіць, але так і не
паспеў.

З павагай, капітан Коваль К.Б.».

– Машка, вось ты дурніца! Сама ж казалася, што перачытваць
не будзеш! – крычала сабе дзяўчына, гледзячы на пажоўклую
паперу. Хутка кладзе лісты ў канверт, а гэты канверт – у стол.

Ваня ёй абяцаў... Шмат абяцаў. Абяцаў перамогу. Абяцаў
кіно. Абяцаў парк. Абяцаў схадзіць на іх месца. Пад вярбу. На
рэчку, дзе перад вайной світанак сустракалі. Дзе рыбу лавілі.
Дзе на зоркі глядзелі.

– Машка, чаго сядзіш? Там новенькіх прывезлі, давай!
Хлопцы чакаць не будуць, – немаладая, відавочна, за пяць-
дзясят, жанчына кліча яе, каб тая дапамагла. – Чацвёртая
палата твая, там новенькі. Ну, што рабіць – ты ўжо ведаеш.

Дзяўчына ківае. Ёй заўсёды аддавалі «новенькіх». Чаму?
Яна сама не ведала. Ведала толькі адно – ёй трэба тэрмінова ў
чацвёртую палату.

Дзверы адчыняе павольна, таму што можа напалохаць сал-
дата. Аднак так і застаецца стаяць у дзвярным праёме. На
ложку, амаль што зліваючыся з пасцельнай бялізнай, ляжаў
Ваня. Увесь у крыві, ён станаў ад болю, штосьці бубнеў, нібы ў
трызненні.

– Жывы, – аднымі вуснамі прамаўляе Маша, прыціскаючы
далоні да грудзей. Жывы! Паўтарае яна, падыходзячы да
ложка. Баіцца, што хлопец знікне. Што яна яго зноў страціць...

– Вады, – хрыпіць хлопец, пасля чаго адкрывае рот.

– Зараз, – відаць, што дзяўчына мітусіцца, месца сабе не
знаходзіць, пералівае ваду. Падносіць шклянку да чужых
вуснаў і глядзіць, як салдат прагна п'е, як аблізвае вусны,
моршчыцца, бо раны шчыпле.

Вочы адкрывае не адразу. Баіцца. Аднак, як толькі бачыць
перад сабой дзяўчыну, то ўсміхаецца. У галаве адразу каша, бо

словы падабраць складана, практычна немагчыма. Прыгожая. Разумная. Добрая. Любімая. Верная. Жывая.

– Калі б я мог закахацца двойчы, то я б абавязкова зрабіў гэта, – шэпча ён.– Я ж казаў, што мы сустрэнемся. Я ж табе столькі наабяцаў, што жыцця не хопіць, каб выканаць усе абяцанні.

Маша толькі слёзы абцірае. Двух слоў сказаць не можа.

– Ты... Ты ж памёр... Мне... Мне напісаў ваш камандзір.

– Дык я жэтончык свой Сярожу аддаў, калі той на разведку папоўз. Сказаў, што поспех прыносіць. Я ж з ім і Гродна, і Мінск, і Брагін, і Гомель прайшоў. Толькі вось не дапамог яму, а там разбірацца не сталі, запісалі як мяне, ды і справа з канцом. Я ў партызан быў, яны да жыцця мяне вярталі пасля бамбардзіроўкі нашай базы.

– А тут... Тут як апынуўся?

– Падбілі мяне, казалі, што калі не адправіць у шпіталь, то памру на месцы. Мяне ў машыну і сюды. Хто ж ведаў, што ты тут будзеш чакаць мяне? – усміхаецца, яе руку сваёй накрывае.
– Кажуць, што нашы ўзялі Берлін, чула? Перамога блізка! Мы пераможам!

– Мы пераможам, – паўтарае дзяўчына, стараючыся ўсміхнуцца. Атрымліваецца крыва, таму што плакаць хочацца.

Яны перамаглі не толькі ворагаў, але і час.

Яны перамаглі не толькі ворагаў, але і растанне.

Яны перамаглі не толькі ворагаў, але і адлегласць.

Яны перамаглі не толькі ворагаў, але і самую смерць.

ВРЕМЯ ЛЮБИТЬ

Время любить.
Время меняться.
Время счастливыми быть.
И просто вот так смеяться...
Свое сердце миру открыть...

Время мечтать.
Время влюбляться.
Время любовь дарить.
И просто вот так смеяться...
Научиться своё ценить...

Время творить
И вдохновляться.
Время писать стихи...
И просто вот так отдаться
Внезапной, весенней любви...

Время менять.
Время меняться.
Время мечты исполнять.
И просто вот так не бояться
Этой весной рисковать...

ОСЕНЬ

За окном дождливая осень –
Пусть она заберет печаль.
Он совсем не амбициозен,
Твой немного уставший рояль.

Ты играл. Было ночью безлунно.
Ты пел, ты скучал и страдал.
Я любила тебя безумно,
Ты такой любви и не знал.

Напевали клавиши эти,
Что нам расставаться пора.
И звучало в каждом куплете:
«Всё игра, это просто игра».

За окном дождливая осень.
Пусть она заберёт печаль,
Мне останется на прощанье
Тот романс, что пел твой рояль.

СВЕТ

Когда на душе тревоги и холод,
Когда сердце дрожит от невзгод, –
Вспомни:
Важно то, что внутри ты молод,
Что маршрут твой проложен вперёд.

И пусть за окном страшная вьюга,
Знай, что не вечна зима!
Лучше найди себе верного друга,
Чтобы всё пережить –
Пережить холода!

Поверь, что не стоит играть с тоской.
Завтра вновь наступит рассвет!
Все тревоги свои – долой!
И будет гореть в душе
Твоей свет!

ПОДВОХИ БЫТИЯ...

На моих часах
Без секунды зима.
Я нам чай заварю,
И мы останемся дома.
Вспомним юность,
Родину, далёкие места
На страницах старого
Альбома...

А я хочу, как раньше,
Чтобы вместе
Собиралась вся
Моя семья.
Я была тогда немного
Младше.
И не знала о подвохах
Бытия...

А я хочу вернуться
В детство!
Где не страшны ни холод,
Ни зима,
Где сердце избегает бедствий,
Где кружится
От счастья голова.

А знаешь, что
Наш дом пустует в
Деревушке?
И там редко слышен
Детский смех.
Только там одна моя
Старушка
Тихо прячется от всех...

А я хочу, как раньше,
Чтобы вместе собиралась
Вся моя семья!
Я была тогда немного
Младше.
И не знала о подвохах
Бытия...

КОНФЕТКА

На улице прохладно. И в карманы куртки
Я прячу руки. Их сжимаю в кулачки.
Я пальцами нашла студенческий БГУКИ,
мой телефон и... свёрточек фольги?

Зайдя в метро, расположившись поудобней,
Я содержимое карманов извлекла.
Конфетка... Маленькая радость на ладони,
Каприз ребёнка, подсластитель бытия.

Казалось бы, а что в этом такого?
Съел и забыл, насытился и рад.
Но взгляд застыл, не дрогнул и желудок,
А мозг на скорости уносится назад.

Назад на полчаса и даже меньше,
Когда сидели вместе за столом.
Таких конфет стояла полна банка.
Мы их не ели – мысли были о другом.

Я так хотела быть немного ближе
К искусству слова, к мастерству письма!..
И вот я среди вас: я вижу, слышу
И проникаю в смысл глубоко весьма.

Здесь так прекрасна речь, чудесны мысли.
Здесь не ремесленник ты, ты – поэт!
И в голове опять зажжётся искра,
Зажжётся свет – ограничений нет!

Смотрю я на конфетку... и так жалко
Её раскрыть и съесть. Казалось бы, пустяк!
Но как такая мелочь и так ярко
Создала чувство радости? Но как?

Её я скушала. Да, да, я – сладкоежка,
Но чувство не исчезло насовсем.
Ждала я этой встречи с нетерпением,
Чтобы прочесть вам этот стих, вам всем.

Чтобы сказать спасибо не за сладость
И не за кофе, и не за уют:
Вы подарили мне ребячью радость,
Создав моему творчеству уют.

ИГРА СВЕТА

Мятный чай в дачном доме.
Туманный мрачный пейзаж.
Тень в предрассветном поле.
Гостиная в стиле винтаж.

Матча, еловые ветви.
И с лаймом в стакане вода.
Запах тёмного леса.
Лазурной волны чистота.

Ментоловый дым на террасе.
Горы, дорога, дождь.
Тишина и пустая трасса.
Водопад и неспелая рожь.

И слова, что мы не сказали...
Изумруд в обручальном кольце.
Тучи серые в самом начале.
Свет зелёный в самом конце.

Неоновый луч ночью в баре.
Знак дорожный в обратном пути.
Блик на сломанной старой фаре.
Клевер тот, что нельзя найти.

Небо звёзд на выдержке длинной.
Фотоплёнка из СССР.
Лёд Байкала и песня Стинга.
Киви, кактус, Старбакс и пуэр.

Листья слегка поблекшие.
Краска на тусклой стене.
Что не увидела в зеркале –
Так отразилось в тебе.

МАСТАЦТВА

Далучы да мяне гукі.
Адлюструй у вачах фарбы.
Размалюй сэрца і рукі.
Толькі б табе было цікава...

Замацуй вынік свой першы.
Завары свежую каву.
Прачытай усе мае вершы –
Толькі б табе было цікава...

Падхапі сэнс жыцця новы!..
Утрымай промень ласкавы.
Павітай ранак сцюдзёны –
Толькі б табе было цікава...

Раскажы ўсю сваю душу.
Прамаўчы ўсе свае справы.
Напішы залатую стужку
Толькі МНЕ было б цікава ...

ДЕТСТВО

Моё детство было особенным.
Если так его можно назвать.
Мне немного было дозволенным,
Не могла я спокойно спать.

Я не часто видела солнце –
Чаще в небе плыл серый дым.
Уничтожен был дом отцовский.
И отца помню лишь молодым.

Очень редко мы улыбались
И смеялись всего пару раз.
Тишина по дворам расплывалась,
Постепенно ломая нас.

Не играли ребята в игрушки.
Из игрушек был автомат,
Что оставил мальчикам раненный,
Проходящий мимо солдат.

...Я глаза его помню большие –
Опустевшие, цвета льда.
У всех нас глаза были такие,
Потускневшие навсегда.

Немагчыма палюбіць Радзіму,
Не хадзіўшы па яе зямлі,
Не адчуўшы смачны водар
Красак – веснавы.

Немагчыма палюбіць Радзіму
І не пабачыць, як плыве Дняпро
Або як ляціць, лунае
Ў паветры буслянё.

Немагчыма палюбіць Радзіму,
Не быўшы сонным на світанку,
Калі не бачыў уначы,
Як б'юць пярунавы маланкі.

Немагчыма палюбіць Радзіму,
Калі ў лесе не збіраў чарніцы,
Не бачыў сонейка з-за дрэў у гушчары,
І як п'яе сініца.

Немагчыма палюбіць Радзіму,
Не закахайшыся ў яе.
Толькі кахаючы,
Як сваю дзяўчыну,
Немагчыма
Не палюбіць
Радзіму!

МУЛЯВІН

Прыйшоў да нас расійскімі нагамі
І беларуса скалыхнуў зямлю:
Хлапечымі ўральскімі рукамі
Узараў здранцвелую раллю.

І праз гады чуваць імя – Мулявін,
Што Беларусь для беларуса адрадіў.
І не злічыць цяпер усіх прагалін,
Якія рускі сэрцам беларускім узлюбіў.

Вытворча-практычнае выданне

**АД СЛОВА ДА ЗМЕСТУ:
МЕТАДЫ АНАЛІЗУ СТЫЛІСТЫКІ ТЭКСТУ**

Практычны дапаможнік

Складальнікі:

Пісарэнка Алена Міхайлаўна,
Мангачык Ірына Вячаславаўна,
Шунейка Вольга Валянцінаўна

Карэктар В. Б. Кудласевіч
Тэхнічны рэдактар Л. М. Мельнік
Дызайн вокладкі М. М. Чудук

Падпісана ў друк 16.01.2024. Фармат 60x84 ¹/₁₆.
Папера офісная. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 6,39. Ул.-выд. арк. 5,34. Тыраж 80 экз. Заказ 843.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/177 ад 12.02.2014.
ЛП № 02330/456 ад 23.01.2014.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.